

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA PRÁVA

Postavení bankovního systému v České republice, regulace a dohled nad jeho
podnikáním

Position of Banking System in the Czech Republic, Regulation and
Supervision over its Business

Student: Bc. Jana Karasová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Milan Gryga

Ostrava 2011

„Miestoprísazne prehlasujem, že som celú diplomovú prácu, vrátane všetkých príloh, vypracovala samostatne a uviedla som všetku použitú literatúru a ďalšie pramene.“

V Ostrave 29. apríla 2011

.....
Podpis

Moje pod'akovanie patrí Mgr. Milanovi Grygovi za jeho odborné vedenie a inšpiratívne rady, ktoré som mohla využiť v tejto práci.

Obsah

1	Úvod	1
2	Bankový systém.....	3
2.1	Vymedzenie a základná charakteristika bankového systému	4
2.1.1	Jednostupňový bankový systém	5
2.1.2	Dvojstupňový bankový systém.....	5
2.2	Banka	7
2.2.1	Vymedzenie pojmu banka	7
2.2.2	Štruktúra orgánov bánk v Českej republike	9
2.3	Vznik a historický vývoj centrálnych bánk	10
2.3.1	Spôsoby zakladania centrálnych bánk.....	10
2.3.2	Základné zásady činnosti centrálnych bánk	11
2.3.3	Funkcie centrálnej banky.....	11
2.4	Vznik centrálnej banky na území ČR	13
2.5	Česká národní banka – ČNB	13
2.5.1	Najdôležitejšie funkcie ČNB	15
2.5.2	Organizačná štruktúra ČNB.....	17
2.5.3	Nezávislosť Českej národnej banky	18
3	Regulácia a dohľad v bankovom systéme	20
3.1	Existencia regulácie a dohľadu	20
3.2	Základné ciele a dôvody bankovej regulácie a dohľadu.....	23
3.3	Formy regulácie	24
3.4	Právny rámec bankovej regulácie	25

3.5	Subjekty regulácie a dohľadu	26
3.6	Podmienky vstupu do bankovníctva	27
3.6.1	Banková licencia.....	28
3.6.2	Pravidlá činností bánk	30
3.6.3	Povinné poistenie pohľadávok z vkladov	31
3.6.4	Centrálna banka v postavení veriteľa poslednej inštalácie.....	32
3.7	Hlavné problémy regulácie a dohľadu bánk v Českej republike	33
3.8	Regulácia a dohľad centrálnou bankou	33
4	Pravidlá a zásady podnikania bánk.....	35
4.1	Riziká v bankovom podnikaní	35
4.1.1	Úverové riziko	35
4.1.2	Trhové riziko	37
4.1.3	Riziko likvidity	38
4.1.4	Operačné riziko.....	39
4.2	Regulácia finančných rizík	40
4.3	Súčasná úprava pravidiel obozretnosti v bankovom podnikaní.....	41
4.4	Kapitálová primeranosť	41
4.4.1	Bazilejský výbor	42
4.4.2	Smernica 2010/76/EU, ktorá mení smernice 2006/48/ES a 2006/49/ES	44
4.4.3	Ako sa kapitálová primeranosť vyvíjala podľa Bazilejského výboru	45
4.4.4	Kapitálová primeranosť v českom bankovníctve	47
4.5	Problematika úžery a nový zákon o spotrebiteľskom úvere	47
4.5.1	Prečo banky poskytujú úvery za vysoké úroky?	48

4.5.2	Problematika úžery	51
4.5.3	Zákon o spotrebiteľskom úvere	52
4.5.4	Novinky v posudzovaní rizikovosti klienta	55
4.5.5	Judikatórny pohľad	56
5	Návrhy na zmeny v zákonoch	58
6	Záver	64
	Zoznam použitej literatúry	66
	Zoznam skratiek	70
	Prehlásenie o využití výsledkov diplomovej práce	71
	Zoznam príloh	72

1 Úvod

Motto:

„Základom úspechu je vybrať si pravý čas. Prísť s niečím príliš skoro je rovnako zlé ako prísť príliš neskoro.“

Lee Iacocca

Banky a vôbec celý bankový systém je neoddeliteľnou súčasťou fungovania ekonomiky. Každá ekonomika sa usiluje o to, aby mala čo najkvalitnejší bankový sektor, bez ktorého nemôže fungovať hospodárenie s peniazmi a peňažnými ekvivalentmi v podobe investícií, tvorby rezerv, či poskytovaní úverov.

Bankový systém za posledných pár rokov prešiel veľkým rozvojom a to nie len v Českej republike ale aj v zahraničí. Ako v každom odvetví, v bankovníctve tomu nebolo inak a za svojej existencie prekonalo obdobia rastu ale aj poklesu. Rast českého bankovníctva môžeme vymedziť obdobím od roku 1989 kedy sa pomaly ale isto začalo bankovníctvo rozvíjať ešte vtedy za čias Československa. Naopak obdobie okolo roku 1997 bolo značne ovplyvnené finančnou krízou a množstvo slabších bánk ukončilo svoju činnosť a bola im odobraná banková licencia. Vzhľadom k súčasnej situácii a podľa vyjadrenia Českej národnej banky je možné označiť bankový sektor za stabilný a to aj v porovnaní s ostatnými európskymi krajinami.

Cieľom mojej diplomovej práce je poskytnúť súhrnný pohľad na bankový systém v Českej republike a fungovanie regulácie a dohľadu nad jeho podnikaním a zároveň navrhnúť zmeny v regulácii, poprípade v zákonoch.

V druhej kapitole sa zaoberám vymedzením bankového systému a jeho základnou charakteristikou. Najskôr je vymedzenie obecné, aby som poukázala na to, aké bankové systémy vôbec existujú a potom som opísala konkrétny systém, ktorý funguje v českom bankovníctve. Neoddeliteľnou súčasťou tejto kapitoly je aj definovanie a vymedzenie pojmu „banka“ z funkčného a právneho hľadiska podľa zákona o bankách č. 21/1992 Zb., v znení neskorších zmien a úprav. Druhá polovica tejto kapitoly je zameraná na vznik a vývoj centrálnych bánk, a v neposlednom rade aj centrálnej banky na území Českej republiky spolu z jej hlavnými funkciami a poslaním podľa zákona o Českej národnej banke č. 6/1993 Zb., v znení neskorších zmien a úprav.

Tretia kapitola je zameraná na reguláciu a dohľad, kde sa venujem otázkam prečo vlastne existuje dohľad nad bankami, čo je jeho zmyslom a cieľom, v ktorých zákonoch je možné nájsť úpravu bankovej regulácie a taktiež sú tam medzi iným aj podmienky vstupu do bankovníctva.

V štvrtej kapitole sa venujem podnikaniu bánk a to za prítomnosti bankových rizík, časť som venovala aj Bazilejskému výboru pre bankový dohľad v súvislosti z kapitálovou primeranosťou. Druhú časť tejto kapitoly som sa zameriavam na súčasnú situáciu z pohľadu nového zákona o spotrebiteľskom úvere č. 145/2010 Zb., ktorý je účinný od 1.1.2011 a rozoberám aj problematiku úžery.

Keďže som si okrem poskytnutia súhrnného pohľadu na bankový systém a reguláciu jeho podnikania v ČR stanovila za cieľ navrhnúť aj zmeny a odporúčenia v zákonoch, v predposlednej kapitole sa snažím pomocou existujúcich faktov navrhnúť zmeny, ktoré by mohli v budúcnu pomôcť dohľadu nad bankovým podnikaním.

2 Bankový systém

V úvode tejto kapitoly sa chcem venovať bankovému systému ako takému. Zameriam sa na prvopočiatky jeho vzniku a krátky historický prehľad a neskôr popíšem konkrétne formy bankového systému fungujúce na území Českej republiky.

Od 1. mája 2004 sa Česká republika stala riadnym členom Európskej únie s tým, že tomuto samostatnému formálnemu aktu prijatia predchádzalo veľké množstvo krokov, ktoré spočívali hlavne v transformácii právneho základu, ktorý vytvára predpoklady pre riadne fungovanie ekonomiky. Jedným zo základných stavebných kameňov prosperujúcej ekonomiky je aj dobre fungujúce bankovníctvo. V priebehu 90. rokov došlo k veľmi prudkému rozvoju peňažných služieb a to vďaka veľkému dopytu zo strany verejnosti. Práve vďaka tomuto prudkému vývoju nastali rôzne problémy práve v tejto sfére ekonomiky. Veľké množstvo ambiciózných bánk prišlo o bankovú licenciu a skončili v likvidácii, ďalšie sa stretávali s jednotlivými problémami, predovšetkým v oblasti úverov a ich problematickou návratnosťou, čo spôsobilo záporný hospodársky výsledok. Na prelome tisícročia priniesla privatizácia českých bánk obrat k lepšiemu. Banky sa snažili zefektívniť svoju činnosť, zastavili extenzívny rozvoj spočívajúci hlavne vo zvyšovaní počtu zamestnancov, prehodnotili priority a zamerali sa na potreby klienta so súčasným znižovaním nákladov. Bez kvalifikovaných a vzdelaných pracovníkov by tieto všetky zmeny neboli možné.

V bankovníctve sa všetko točí okolo otázky peňazí. V dávnych dobách boli peniaze vnímané ako napr. drahé kovy, dobytok či tabak. V dnešnej dobe používame ako platobný nástroj najčastejšie peniaze v podobe bankoviek a mincí. Podnikatelia, spotrebitelia a taktiež verejné inštitúcie prechádzajú obdobiami, keď ich príjmy prevyšujú výdaje a taktiež opačná situácia, keď výdaje často presahujú príjmy. Tento časový nesúlad medzi príjmami a výdajmi rieši finančný trh za predpokladu, že na ňom pôsobia aktéri, ktorí sa starajú o investovanie voľných zdrojov a ich ponúkanie k potrebnému využitiu.

Túto úlohu na finančnom trhu plnia medzi inými aj banky, ktoré vedľa prijímania vkladov a poskytovania úverov ponúkajú aj iné služby spočívajúce vo vedení účtov klientov, zaisťovanie ich platobného styku, výmenu jednej meny za druhú, prenajímanie bezpečnostných schránok, ukladanie a správa cenných papierov, investičné bankovníctvo, finančný leasing, vydávanie akcií, poskytovanie záruk apod.

Bankovníctvo v dnešnej dobe patrí k odvetviam s najväčšou dynamikou rozvoja. Prvé banky sa zakladali v Taliansku už v 12. storočí, bolo to obdobie kedy sa ešte platilo mincami v podobe drahých kovov. Práve z tohto obdobia pochádza aj názov banku. Taliansky výraz „*il banco*“ znamená doslova lavica, resp. stôl, a ten bol miestom, kde sa robievali operácie s peniazmi.¹ Banky zakladali ľudia, ktorí vystupovali ako obchodníci s peniazmi a za úplatu robili zvláštne operácie práve s touto komoditou – vymieňali rôzne druhy mincí, preverovali ich z hľadiska pravosti, váhy apod. Taktiež mali na starosti úschovu a požičiavanie iným obchodníkom. Tieto druhy operácií (depozitné a úverové) sa neskôr stali hlavnou náplňou činnosti obchodných a iných bánk. Bankovníctvo, ako zvláštny druh podnikania, sa začalo veľmi rýchlo rozvíjať a to hlavne od 17. storočia, kedy vznikli prvé zmenky a šeky a neskôr na prelome 19. a 20. Storočia, kedy sa začali používať bezhotovostné peniaze. Za najväčší rozvoj v bankovníctve sa považuje 20. storočie a to hlavne po druhej svetovej vojne. Tieto inštitúcie sa dajú označiť ako jedny z najprogresívnejších subjektov v ekonomike.

2.1 Vymedzenie a základná charakteristika bankového systému

Bankový systém predstavuje súhrn všetkých bankových inštitúcií v danom štáte a usporiadanie vzťahov medzi nimi.² Je to modelové usporiadanie bankovej sústavy a vzťahov medzi bankami v konkrétnej zemi, pričom je ovplyvňovaný historickými okolnosťami a tradíciami ako aj geograficko-politickými faktormi. Tento systém patrí medzi kľúčové makroekonomické nástroje slúžiace k ovplyvňovaniu produkcie, nezamestnanosti a inflácie. Skladá sa z dvoch vzájomne prepojených zložiek, inštitucionálnej a funkčnej.

Inštitucionálna zložka: patria sem jednotlivé banky, ktoré sú rozčlenené podľa hlavnej náplne činnosti do niekoľkých druhov.

Funkčná zložka: predstavuje organizáciu, respektíve spôsoby usporiadania vzťahov medzi bankovými inštitúciami v danej ekonomike. V tejto súvislosti sa rozlišuje jednostupňový a dvojstupňový bankový systém.

¹ HARTLOVÁ, V. a kol. *Bankovníctví pro střední školy a veřejnost*. Praha: Fortuna, 2004. str. 9.

² REVENDA, Z. *Centrální bankovníctví*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1999. str. 18.

2.1.1 Jednostupňový bankový systém

Historicky predchádzal dvojstupňový bankový systém a fungoval vlastne až do vzniku centrálnych bánk. V tomto systéme v podstate všetky operácie vykonáva „centrálna“ banka, napriek tomu že tu pôsobia ešte ďalšie banky, ktoré ale:

- sú úzko špecializované na vymedzený rozsah bankovej činnosti, poprípade na vymedzené sektory či oblasti
- sú úplne závislé na rozhodnutiach „centrálnych“ banky a nie sú podnikateľskými subjektmi a majú veľmi malé rozhodovacie právomoci
- nie obchodné či iné banky ale práve centrálna banka poskytuje úvery podnikovému sektoru
- banky pôsobia bez ohľadu na výsledky hospodárenia, prípadný bankrot je neprípustný

Ako príklad dlhodobej funkčnosti tohto systému môže byť Kuba, kde v období 1962 – 1982 pôsobila jediná banka. Tieto systémy sa vyskytovali a stále vyskytujú predovšetkým v netrhových ekonomikách – centrálne plánovaných. Tento systém je taktiež niekedy označovaný ako systém „monobanky“, pretože dominantné postavenie má centrálna banka, ktorá v podstate riadi činnosť ostatných bánk. V období 1950 – 1989 bol takýto systém charakteristický aj pre československú ekonomiku. Tento spôsob riadenia ekonomiky však nefunguje veľmi efektívne, pretože úplne chýbajú podnikateľské aktivity obchodných a ďalších bánk, čo sa skôr či neskôr stáva brzdou ďalšieho rozvoja danej ekonomiky.

2.1.2 Dvojstupňový bankový systém

Je charakteristický pre väčšinu trhových ekonomík, v ktorom je funkčne oddelené centrálna a obchodné bankovníctvo a centrálna banka až na malé výnimky nerobí činnosti, ktoré spadajú do pôsobnosti obchodných a ďalších bánk. Zatiaľ čo obchodné banky sa snažia dosahovať zisk, centrálna banka sa snaží dosiahnuť niečo iné, spravidla to býva stanovené zo zákona, ciele ako (menová či cenová stabilita, stabilita a dôveryhodnosť bankového systému ako celku, regulácia činností bánk apod.)

Dvojstupňový systém je založený na inštitucionálnom oddelení makroekonomickej funkcie centrálnej banky od mikroekonomickej funkcie obchodných bánk. Centrálna banka neposkytuje úvery podnikateľskému sektoru a ani neriadi priamo činnosti ostatných bánk. Obchodné a ostatné banky podnikajú s peniazmi za účelom dosiahnutia zisku a ich činnosť

nie je riadená z centra rozpísanými plánmi, banky sú pri svojich rozhodnutiach úplne samostatné. Dvojstupňové bankové systémy sú charakteristické vyšším počtom obchodných a ostatných bánk.³

Bankový systém Revenda (1999, str. 23) delí na:

- Univerzálny
- Špecializovaný
- Vysoko otvorený
- Málo otvorený
- Pobočkový
- Unikátny
- Prepojený

V **univerzálnom systéme** nie je obchodné a investičné bankovníctvo od seba oddelené. Obchodné banky môžu vykonávať niektoré operácie s akciami a taktiež emisné obchody ručiteľského typu, a investičné banky môžu zasa naopak prijímať vklady od verejnosti. Tento systém je charakteristický pre väčšinu Európy.

V **špecializovanom bankovom systéme** je obchodné bankovníctvo oddelené od investičného. Tento bankový systém existuje napr. v USA a Japonsku.

Vysoko otvorený bankový systém je charakteristický vysokým podielom zahraničných bánk na domácom bankovom trhu.

Málo otvorený bankový systém sa naopak vyznačuje nízkym podielom zahraničných bánk na domácom bankovom trhu.

Pobočkový bankový systém sa dá charakterizovať malým počtom bánk s vysokým počtom pobočiek.

V **unitárnom bankovom systéme** je veľa bánk ale zasa naopak málo pobočiek.

Prepojený bankový systém znamená, že na území sa nachádza relatívne veľa bánk, ktoré sú prepojené vlastníkymi podielmi.

³ V niektorých krajinách (Rakúsko, Nemecko) sa dokonca hovorí o „trojstupňovom“ bankovom systéme s tým, že centrálna banka predstavuje prvý stupeň a obchodné bankovníctvo sa rozpadá na druhý a tretí stupeň. Funkčne však stále ide o dva stupne.

2.2 Banka

Bežná a jednoduchá definícia banky by mohla vychádzať už z predošlých poznatkov o tom, že banka je finančná inštitúcia, ktorá popri ďalších činnostiach prijíma vklady a poskytuje úvery. Definícia z pohľadu podnikateľského subjektu môže však vypadáť aj nasledovne:

Banka je právnická osoba so sídlom v Českej republike založená ako akciová spoločnosť, ktorá prijíma vklady od verejnosti a poskytuje úvery a má oprávnenie k výkonu činnosti pôsobiť ako banka. Na rozdiel od ostatných podnikateľských subjektov, ktoré pôsobia v iných odvetviach ekonomiky, banky majú niekoľko špecifických rysov odrážajúcich sa v jej ekonomickom postavení a dôležitosti.

2.2.1 Vymedzenie pojmu banka

Banky sa dajú vymedziť podľa dvoch hľadísk:

- a) z **funkčného hľadiska** – banka ako druh finančného sprostredkovateľa, ktorý sa zaoberá sprostredkovaním pohybu finančných prostriedkov medzi jednotlivými ekonomickými subjektmi.

Pri porovnaní činnosti bánk a podnikateľských subjektov, na banky sa vzťahuje odlišný režim, pretože musia dodržiavať vo viacerých prípadoch veľmi prísne pravidlá činnosti stanovené v zákonoch a ďalších právnych aktoch.

- b) z **právneho hľadiska** - banka je právnická osoba so sídlom v Českej republike založená ako akciová spoločnosť, ktorá prijíma vklady od verejnosti a poskytuje úvery a má oprávnenie k výkonu činnosti pôsobiť ako banka – má licenciu⁴

⁴ Zákon č. 21/1992 Zb., o bankách, v znení neskorších predpisov.

Tab. č. 2.1 Obecné vymedzenie základných druhov bánk

Druh banky	Popis činnosti banky
Obchodné banky	Ponúka depozitné a úverové operácie, môžu byť univerzálne a špecializované
Sporiteľné banky	Špecializujú sa na depozitné, úverové a ďalšie operácie pre obyvateľstvo
Investičné banky	Sú dvojakého typu . Buď investujú do cenných papierov alebo, poskytujú dlhodobé úvery
Rozvojové banky	Špecializujú sa na účelové, obvykle dlhodobé úvery investičného charakteru
Špecializované vládne banky	Zakladané vládou napríklad za účelom podpory exportu, rozsiahlych investičných úverov apod.
Hypotekárne banky	Špecializujú sa na emisiu hypotekárnych zástavných listov a poskytovanie hypotekárnych úverov
Stavebné sporiteľne	Prijímajú vklady od účastníkov stavebného sporenia a poskytujú im úvery s výhodnejšími úrokovými sadzbami
Poľnohospodárske banky	Vykonávajú bankové operácie a ponúkajú bankové služby hlavne v poľnohospodárskom sektore
Mestské a komunálne banky	Sú zakladané mestami a obcami za účelom ponuky bankových operácií a služieb v danom regióne
Konzorciálne banky	Zakladané skupinami bánk hlavne za účelom poskytovania rozsiahlych (konzorciálnych) úverov
zahraničné banky	Obchodné a ďalšie banky úplne vo vlastníctve zahraničných subjektov alebo pobočky týchto bánk
Bankové holdingové spoločnosti	Konglomeráty niekoľko inštitúcií, z ktorých aspoň jedna je banka

Vlastné spracovanie

Zdroj: REVENDA, Z. Centrální bankovníctví. Praha: Management Press, 1999. str. 19.

V prípade, že banka má licenciú, okrem vyššie uvedených činností môže vykonávať aj nasledujúce činnosti:

- investovanie do cenných papierov na vlastný účet,
- finančný prenájom (finančný leasing),
- platobný styk a zúčtovanie,
- vydávanie a správa platobných prostriedkov, napr. platobných kariet a cestovných šekov,
- poskytovanie záruk,

- otváranie akreditívov,
- obstaranie inkasa,
- poskytovanie investičných služieb podľa zvláštneho právneho predpisu,
- finančné maklérstvo,
- výkon funkcie depozitára,
- poskytovanie bankových informácií,
- atd.

2.2.2 Štruktúra orgánov bánk v Českej republike

Pre štruktúru obligatórnych orgánov bánk v Českej republike (nie všetkých orgánov) musí platiť v obecnej rovine to isté, ako pre riadiace orgány každej akciovej spoločnosti a to podľa obchodného zákonníka. Organizačná štruktúra banky tak zahrňuje niekoľko úrovní právomocí a zodpovedností. Banka musí mať **predstavenstvo** (board of directors), koncipované ako štatutárny a riadiaci orgán a **dozornú radu** (supervisory board).

Najvyšším orgánom je **valné zhromaždenie**, ktoré volí a odvoláva členov predstavenstva a volí a odvoláva členov dozornej rady. V Českej republike je väčšina bánk v rukách zahraničných vlastníkov. V prevažnej väčšine bánk je bežne fungujúci úverový výbor, kontrolný a investičný. Môžu existovať aj ďalšie výbory, napr. výkonný, ktorý zvyčajne plní úlohu úverového a investičného výboru, výbor mzdový alebo výbor pre riadenie aktív a pasív. Kontrolný výbor, ktorý využíva odporúčenia orgánov bankového dohľadu a regulácie, vykonáva kontrolu všetkých aktivít banky buď na základe vlastnej pôsobnosti, alebo touto úlohou môže poveriť aj externú firmu.⁵

Bankovníctvo vždy bolo a naďalej ostáva (popri rozvoji moderných technológií, existencií technických pomôcok a automatizovaných operácií) činnosťou, ktorá je orientovaná na ľudí a vyžaduje kontakt s ľuďmi. Práve z tohto vyplýva dôležitosť managementu bánk, výber personálu, vlastnosti bankových úradníkov a zamestnancov. Zákazníci prostredníctvom osobného kontaktu s personálom a managementom banky posudzujú a vytvárajú si k nim svoj vlastný vzťah.

⁵ POLOUČEK, S. a kol. *Bankovníctví*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. str. 132.

2.3 Vznik a historický vývoj centrálnych bánk

Prvé centrálné banky vznikli až v 17. storočí a prevažná väčšina z nich začína svoju históriu až v 20. storočí. Centrálna banka na území samostatnej Československej republiky vznikla v roku 1926. Za dôvody vzniku týchto inštitúcií môžeme považovať:

- finančné záujmy vlády, resp. panovníka, ktorý chcel mať vlastnú banku a jej úlohou bolo kedykoľvek doplniť do štátnej pokladnice chýbajúce peniaze
- záujmy vlády či panovníka na tom, aby pohyby finančných prostriedkov smerovali do vlastnej inštitúcie

Zjednodušene povedané, centrálné banky mali zaobstarat' úverovanie štátnych financií a vedenie účtov pre vládu, resp. panovníka, v širšom zmysle efektívny systém platobného styku. V súčasnosti sú centrálné banky vo väčšine vyspelých ekonomík samostatné a nezávislé na rozhodnutiach vlády.

Medzi ďalšie dôvody vzniku centrálnych bánk patrí centralizácia emisie peňazí v podobe bankoviek, poprípade aj mincí, vyplývajúce zo snahy unifikovať do tej doby roztrieštený emisný systém. Neskôr sa vykonávala menová politika s cieľom stabilizovať menu, regulácia druhého stupňa bankového systému s cieľom jeho zabezpečenia (a niektorými ďalšími cieľmi)⁶ a množstvo iných, ktoré sa konkrétne premietali do činnosti centrálnych bánk.

2.3.1 Spôsoby zakladania centrálnych bánk

Zakladanie centrálnych bánk si môžeme v zjednodušenej podobe rozdeliť na tri základné spôsoby:

1. premena niektorej z existujúcich súkromných obchodných bánk

Tento spôsob vo vzťahu k súkromným bankám nemusel prebiehať vždy na princípe dobrovoľnosti

2. pridelenie práva na emisiu bankoviek

3. založenie centrálnej banky ako úplne novej inštitúcie

⁶ Centrálné banky sa stali „strážnymi psami“ (watchdogs) bankového systému.

2.3.2 Základné zásady činnosti centrálnych bánk

Ako prvý tieto zásady formuloval Montagu Collet Norman, baron of ST. clere, guvernér bank of England v rokoch 1920 – 1944. V súčasnosti by každá centrálna banka mala rešpektovať pri svojej činnosti nasledujúce zásady:⁷

- nemala by konkurovať iným bankám v obchodnej činnosti a v investičných aktivitách,⁸
- nemala by úročiť vklady prijímané od obchodných a ďalších bánk,
- mala by byť nezávislou inštitúciou ale taktiež by mala vykonávať operácie pre vládu,
- mala by byť bankou pre ostatné domáce banky, mala by im pomáhať rozvíjať činnosť (v podobe vhodne stanoveného regulačného rámca),
- mala by pôsobiť ako zúčtovacie centrum pre domáce banky,
- mala by zbierať potrebné informácie o domácich bankách a monitorovať vývoj v bankovom systéme ako celku,
- mala by mať oprávnenie rozhodovať o úverovej pomoci bankám,
- mala by sledovať cieľ zdravej meny,
- mala by podporovať zdravie, bezpečnosť, spoľahlivosť a efektívnosť bankového systému v zemi,
- mala by podporovať efektívnosť, inovatívnosť a dôveryhodnosť finančných trhov.

2.3.3 Funkcie centrálnej banky

Medzi základné funkcie, ktorými sa centrálna banka odlišuje od ostatných bánk patrí:

- emisná funkcia
- vrcholový subjekt menovej politiky
- regulácia bankového systému

⁷ REVENDA, Z. *Centrální bankovníctví*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1999. str. 34.

⁸ V roku 1997 začala centrálna banka v Poľsku prijímať vklady od domácností v snahe podporiť konkurenciu v tejto oblasti.

Emisná funkcia – Centrálné banky emitujú hotovostné peniaze na území daného štátu a táto funkcia je podporená emisným monopolom, ktorý je obvyčajne považovaný za prioritnú definíčnú charakteristiku centrálnej banky. Ako prvá v histórii získala tento emisný monopol rakúska centrálna banka v roku 1817, pôvodne na obmedzenú dobu 25 rokov a anglická Bank of England emisný monopol získala ako prvá na dobu neobmedzenú.⁹ Rastúce využívanie neplnohodnotných peňazí (v podobe bankoviek) na úkor mincí z drahých kovov vedie k posilneniu menovej politiky v ekonomike. Je to spôsobené aj skutočnosťou, že z pokrokom a rozvojom bezhotovostných peňazí sa obmedzujú možnosti CB v regulácii množstva peňazí v ekonomike oproti minulosti, kedy bezhotovostné peniaze neexistovali.

Vrcholný subjekt menovej politiky – CB reguluje menovú bázu, menové agregáty, úrokové sadzby, menový kurz a prostredníctvom tejto regulácie sa snaží plniť stanovené ciele, medzi ktoré patrí predovšetkým podpora stability cenovej hladiny. Funkciu vrcholného subjektu menovej politiky je možné chápať dvoma spôsobmi. Prvý spôsob je, že CB menovú politiku len vykonáva ale nerozhoduje (aspoň nie sama) o jej charaktere a hlavných cieľoch, alebo okrem výkonu táto banka aj samostatne rozhoduje v tejto oblasti. Obvyklejší spôsob je aj v súčasnej situácii druhá situácia, kedy ten, kto menovú politiku vykonáva, aj o nej rozhoduje.

Česká centrálna banka je pri rozhodovaní v oblasti menovej politiky samostatným subjektom, a taktiež tento systém môžeme nájsť napr. v USA, Švajčiarsku a Európskej menovej únii. Keby sme sa však pozreli na iné štáty, môžeme vidieť diverzifikácie. V Japonsku môžu zásadné rozhodnutia v menovej politike podliehať schváleniu vládou či ministerstvom – najčastejšie ministerstvom financií.¹⁰

Regulácia a dohľad nad bankovým systémom – Centrálnaj banke pripadá veľmi významná úloha v trhovej ekonomike pri koncipovaní a presadzovaní pravidiel činnosti bankových inštitúcií v danej zemi a pri kontrole dodržiavaní týchto pravidiel. Táto úloha CB úzko súvisí z výkonom menovej politiky a niektorými ďalšími funkciami. Zatiaľ čo v Českej republike je CB jedinou inštitúciou dohľadu nad bankami v Nemecku je naopak postavenie CB v oblasti dohľadu málo významné.

⁹ REVENDA, Z. a kol. *Peňažní ekonomie a bankovníctví*. 4. vyd. Praha: Management Press, 2005. str. 307.

¹⁰ REVENDA, Z. a kol. *Peňažní ekonomie a bankovníctví*. 4. vyd. Praha: Management Press, 2005. str. 308.

2.4 Vznik centrálnej banky na území ČR

Za prvú centrálnu banku, ktorá vznikla v ČR, sa dá považovať Privilegovaná Rakúska národná banka. Bolo to ešte na území vtedajšej Rakúsko-Uhorskej monarchie a vznikla ako súkromná akciová spoločnosť k 1. 6. 1816. V roku 1878 bola po zložitých rokovaníach založená centrálna banka – Rakúsko-Uhorská banka. Súčasne sa stala výsadným emitentom hotovostných peňazí na celom území Rakúska-Uhorska. Po vzniku samostatnej Československej republiky vykonávalo niektoré funkcie centrálnej banky ministerstvo financií a to až do roku 1926, kedy vznikla Národná banka Československá.

V období po roku 1948 však funkcia centrálnej banky postupne ustupovala do pozadia. Štátna banka československá s rozsiahlou sieťou svojich pobočiek predstavovala fakticky jedinú významnú banku pre financovanie vo všetkých oblastiach ekonomiky (okrem Československej obchodnej banky, špecializovanej na zahraničný obchod a niekoľko ďalších bánk, ktoré mali obmedzenú činnosť). Pre občanov fungovala Československá sporiteľňa. Zmena nastala až po roku 1989, keď sa banka československá v tehdašom federálnom štáte stala skutočnou modernou centrálnou bankou a bola poverená, aby dohliadala nad rýchlo rastúcim počtom obchodných bánk.¹¹ Po rozdelení Československa na dva štáty na území Česka vzniká Česká národná banka (1.1.1993). Povinnosti, práva a rámec činností, organizačná štruktúra, bankový dohľad nad činnosťou bánk a ich regulácia a ďalšie činnosti sú upravené zákonom o Českej národnej banke č. 6/1993 Zb., v znení neskorších predpisov.

2.5 Česká národná banka – ČNB

Je centrálnou bankou Českej republiky a orgán, ktorý vykonáva dohľad nad finančným trhom, určuje menovú politiku a je súčasťou systému ESCB¹². Je zriadená Ústavou Českej republiky so sídlom v Prahe a má postavenie verejnoprávneho subjektu.

¹¹ HARTLOVÁ, V. a kol. *Bankovníctví pro střední školy a veřejnost*. Praha: Fortuna, 2004. str. 11.

¹² ESCB - Európsky systém centrálnych bánk (ESCB) bol ustanovený na základe Maastrichtskej zmluvy a oficiálne zahájil činnosť 1.1. 1999 ako súčasť praktickej realizácie hospodárskej a menovej únie. Skladá sa z Európskej centrálnej banky a centrálnych bánk členských štátov Európskej únie (teda aj tých, ktoré nie sú členom Eurozóny). Boli založené aj zásadné princípy činnosti ESCB a to: udržiavanie cenovej stability, vytváranie a realizácia jednotnej menovej politiky, podpora stability menových kurzov, správa devízových rezerv, starostlivosť o poriadny chod systému centrálnych bánk.

ČNB je zakotvená v Ústave, čl. 98. Základným právnym predpisom, ktorý upravuje jej činnosť, je zákon o Českej národnej banke, č. 6/1993 Zb., v platnom znení.¹³

ČNB hospodári samostatne s odbornou starostlivosťou o majetok, ktorá jej bola zverená štátom. Jej hlavným cieľom činnosti je starostlivosť o cenovú stabilitu. Dosiahnutie a udržanie cenovej stability je trvalý príspevok centrálnej banky k vytváraniu podmienok pre udržateľný hospodársky rast v krajine. V súlade so svojím hlavným cieľom ČNB určuje menovú politiku, vydáva bankovky a mince, riadi peňažný obeh, platobný styk a zúčtovanie bánk, vykonáva dohľad nad bankovým sektorom, kapitálovým trhom, poisťovníctvom, penzijným pripoistením, družstevnými záložňami, inštitúciami elektronických peňazí a devízový dohľad.¹⁴

Poslanie ČNB:

- udržiavať nízku a stabilnú infláciu
- zaisťovať hladký obeh peňazí a plynulý platobný styk
- dohliadať na stabilitu finančného systému
- podporovať vyvážený a plynulý rozvoj finančného trhu Českej republiky

Pokiaľ ide o vnútornú organizáciu ČNB, táto je tvorená ústredím, pobočkami a účelovými organizačnými jednotkami. Banková rada je najvyšším riadiacim orgánom a jej členovia sú guvernér ČNB, dvaja viceguvernéri a ďalší štyria členovia bankovej rady. Všetci členovia Bankovej rady sú volení prezidentom republiky a to na dobu šiestich rokov, pričom funkciu môžu zastávať maximálne dvakrát za život. Člen bankovej rady musí byť občanom Českej republiky, plne spôsobilý k právnym úkonom, s ukončeným vysokoškolským vzdelaním, bezúhonný, spôsobilý k výkonu funkcie člena štátneho orgánu¹⁵ a táto osoba by mala byť uznávaná v menových a bankových záležitostiach s určitými skúsenosťami.¹⁶ Banková rada sa podľa § 5 odst. 1,2 zákona č. 6/1993 Zb., o Českej národnej banke zaoberá:

- a) stanoví zásady činnosti a obchodov ČNB,
- b) schvaľuje rozpočet ČNB,

¹³ SOVOVÁ, O.; FIALA, Z. *Základy finančního a daňového práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 176.

¹⁴ Zákon č. 6/1993 Zb., o Českej národnej banke, v znení neskorších predpisov.

¹⁵ Vid'. obchodný zákoník, zákon č. 513/1991 Zb., v znení neskorších predpisov.

¹⁶ SOVOVÁ, O.; FIALA, Z. *Základy finančního a daňového práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. str. 177.

- c) stanoví organizačné usporiadanie a pôsobnosť organizačných jednotiek ČNB,
- d) stanoví druhy fondov ČNB, ich výšku a použitie,
- e) vykonáva práva a povinnosti vyplývajúce z pracovno právnych vzťahov voči, zamestnancom ČNB,
- f) rozhoduje o rozkladoch proti rozhodnutiam ČNB v prvom stupni ,
- g) a ďalšie.

ČNB a Banková rada pri plnení hlavného cieľa ČNB a pri vykonávaní ďalších činností, nesmú prijímať ani vyžadovať pokyny od prezidenta republiky, Parlamentu, vlády, správnych úradov, ani od iných subjektov. Podľa §10 odst. 1,2 zákona 6/1993 Zb., o Českej národnej banke zaujíma ČNB stanovisko k návrhom, ktoré sú predkladané k prejednaniu vláde a týkajú sa jej pôsobnosti a taktiež plní poradnú funkciu voči vláde v otázkach menovej politiky a finančnom trhu.

Prezident Českej republiky Václav Klaus dňa 8. februára 2011 na Pražskom hrade menoval doc. Ing. Lubomír Lízala, Ph.D., a Ing. Pavla Řežábka, Ph.D., členov bankovej rady ČNB na šesť rokov. Lubomír Lízal v sedemčlennej bankovej rade vystrieda Roberta Holmana. Po menovaní do funkcie Lubomír Lízal povedal: „*Uvedomujem si, že nástup do vysokej funkcie v ČNB zaväzuje. ČNB je inštitúciou, ktorá si počas svojej histórie vybudovala vysokú dôveru ako odbornej, tak širokej verejnosti. Udržanie cenovej stability i stability finančného sektoru je nie len podmienkou nutnou pre hospodársky rozvoj Českej republiky, ale predstavuje taktiež hodnoty samé o sebe.*“¹⁷

2.5.1 Najdôležitejšie funkcie ČNB

1. **Emisia hotovostného obeživa** – centrálna banka je jedinou v štáte, ktorá má oprávnenie emitovať hotovostné peniaze, bankovky a mince.
2. **Funkcie banky pre ostatné banky (banka bánk)** – vystupuje ako banka pre ostatné banky. Banky si môžu od CB brať úvery a na druhej strane môžu a do istej miery aj musia u CB ukladať svoje depozitá. CB môže pre banky vykonávať aj ďalšie bankové operácie ako napr. zaist'ovanie clearingového zúčtovania medzi bankami, obchodmi s devízami atd. Prostredníctvom ostatných bánk dodáva do ekonomiky obeživo a sťahuje poškodené a opotrebované bankovky a mince.

¹⁷ Česká národní banka [online]. V bankovní radě ČNB zasednou Lubomír Lízal a Pavel Řežábek [citované 10.2.2011]. Dostupné na www.cnb.cz.

3. ***Vykonávanie menovej politiky*** – CB je poverená aby sa starala o stabilitu meny. Snaží sa o udržanie menovej rovnováhy, ktorá sa prejavuje tým, že je rovnováha medzi skutočným a ekonomicky nutným množstvom peňazí v obeh, zjednodušene povedané, rovnováha medzi ponukou a dopytom po peniazoch v rámci ekonomiky príslušného štátu. Tento svoj cieľ napĺňa vykonávaním monetárnej politiky, tzn. prostredníctvom svojich nástrojov a opatrení ovplyvňuje ponuku peňazí, respektíve úrokovej sadzby a menový kurz. Podľa ustanovenia zákona o ČNB určuje menovú politiku jej banková rada, ktorá je najvyšším riadiacim orgánom. Okrem určovania menovej politiky sa zaoberá určovaním nástrojov pre uskutočňovanie menovej politiky a rozhodovaním o menových opatreniach.¹⁸
4. ***Funkcie banky štátu (vlády)*** – CB vystupuje ako banka štátu, a to znamená, že vedie účty štátu, vystupuje ako agent štátu na finančnom trhu pri emisii cenných papierov, stará sa o štátny dlh, menové rezervy, funguje ako poradca vlády v menových otázkach apod.
5. ***Správa menových rezerv (devízové rezervy)*** – CB sa snaží udržiavať dostatočné zásoby rezerv vo forme cudzích mien a zlata za účelom zaistenia fungovania peňažných a tovarových trhov a zabezpečenie finančnej bezpečnosti krajiny. CB nie len ochraňuje, ale taktiež obchoduje s devízami a používa ich v prípadoch intervencií na devízových trhoch.
6. ***Vykonávanie bankovej regulácie a dohľadu*** – CB je poverená aby vykonávala bankovú reguláciu tak, že stanovuje podmienky pre podnikanie v oblasti bankovníctva a bankovým dohľadom, ktorého obsahom je kontrola nad dodržiavaním týchto podmienok a zdravým vývojom celého bankového systému vrátane prijímania opatrení k zaisteniu nápravných opatrení.
7. ***Zastupovanie krajiny v medzinárodných finančných a menových inštitúciách*** – CB, resp. jej predstaviteľ, zastupuje štát v medzinárodných inštitúciách ako je napríklad medzinárodný menový fond, Svetová banka, banka pre medzinárodné

¹⁸ GRÚŇ, L. *Finanční právo a jeho instituty*. 3. vyd. Praha: Linde Praha, a.s. 2009. str. 229.

platby apod. Taktiež CB uzaviera medzinárodné platobné a iné dohody so zahraničnými bankami a medzinárodnými finančnými inštitúciami.

8. *Vykonávanie ďalších činností podľa zákona o ČNB a podľa zvláštnych právnych predpisov.*¹⁹

2.5.2 Organizačná štruktúra ČNB

Organizačný poriadok ČNB zakotvuje jej vecnú organizačnú štruktúru, kde nájdeme princípy riadenia, pôsobnosť jej organizačných jednotiek, ich štruktúru a taktiež ich vzájomné vzťahy a funkčnú náplň. Taktiež upravuje práva a povinnosti zamestnancov ČNB.

Banková rada ako kolektívny orgán od 1. januára 2002 riadi organizačné útvary ústredia a pobočky ČNB, čo predstavuje systém riadenia a organizačnú štruktúru Českej národnej banky. Riaditelia sekcií a samostatných odborov sú zodpovední za riadenie z pohľadu horizontálnej osi a zaisťujú im zverené úlohy v súlade so strednodobými koncepciami, ktoré boli prijaté bankovou radou pre jednotlivé oblasti činnosti centrálnej banky. Tento spôsob umožňuje práve členom bankovej rady, aby venovali väčší priestor oblasti rozhodovania v rámci menovej politiky a ďalším otázkam koncepčného a strategického charakteru. Ako vypadá Banková rada v súčasnosti možno vidieť v Prílohe č. 2/1.

Pobočky ČNB zastupujú centrálu a sú kontaktným miestom pre styk ČNB so zástupcami bánk, s orgánmi štátnej správy, ČŠÚ, finančnými orgánmi, inštitúciami a s vybranou klientelou. Sídli v regiónoch svojej pôsobnosti a sú zodpovedné za správu peňazí, vedenie účtov štátneho rozpočtu a ostatných klientov pobočky. Zodpovedajú za platobný styk, za výkon devízovej kontroly a zber spracovania dát pre konjunkturálne šetrenie a taktiež za účtovníctvo pobočky.

Čo sa týka umiestnenia pobočiek ČNB, túto sieť tvorí 7 pobočiek so sídlami: Praha, Plzeň, Hradec Králové, Brno, Ostrava, České Budějovice a Ústí nad Labem.

¹⁹ Napr. podľa zákona 57/2006 Zb., prevzala ČNB dohľad nad kapitálovým trhom na miesto zrušenia Komisie pre cenné papiere.

2.5.3 Nezávislosť Českej národnej banky

Nezávislosť centrálnej banky je kľúčovou podmienkou, aby mohla úspešne realizovať menovú politiku a z toho vyplývajúci neinflačný rast ekonomiky. ČNB už od počiatku svojej existencie (január 1993) disponuje vysokou mierou nezávislosti na politických štruktúrach pri plnení svojich zákonom stanovených funkcií. Nezávislosť je právne zakotvená v zákone o ČNB č. 6/1993 Zb., v znení neskorších zmien a doplnkov. Nezávislosť je zdôrazňovaná preto, lebo politická moc sa môže snažiť donútiť CB k opatreniam, ktoré síce krátkodobo môžu viesť k podpore ekonomického rastu, no z dlhodobejšieho hľadiska sa prejavia v nežiaducom raste inflácie, zatiaľ čo rast ekonomickej aktivity sa vráti na pôvodnú alebo aj nižšiu úroveň. A práve dostatočná nezávislosť CB na politickej moci pomáha týmto tlakom odolávať. V čom konkrétnom nezávislosť spočíva?

- **Personálna nezávislosť** – spočíva v obmedzení politických tlakov pri menovaní a odvolávaní členov bankovej rady. Členov bankovej rady menuje prezident republiky a to bez asistencie vlády. Zákon prísne vymedzuje dôvody pri odvolávaní členov BR (neplnenie zákonom stanovených podmienok pre výkon funkcie, nevykonávanie svojej funkcie po dobu dlhšiu ako 6 mesiacov alebo vážne pochybenie).
- **Inštitucionálna nezávislosť** – Banková rada pri plnení svojich zákonom stanovených cieľov a výkonu svojich činností nesmie prijímať ani požadovať pokyny od prezidenta, parlamentu, vlády, alebo akýchkoľvek iných subjektov.
- **Funkčná nezávislosť** – ČNB je autonómna pri formulovaní inflačných cieľov a nástrojov k ich dosahovaniu. Kurzový režim je povinná zostaviť spoločne po prejednaní s vládou, ale nesmie tým byť ohrozený jej hlavný menový cieľ.
- **Finančná nezávislosť** – ČNB má zákaz priameho financovania verejného sektoru a ním riadených subjektov. Česká národná banka hospodári podľa rozpočtu, ktorý schválila banková rada, a tento rozpočet je členený do výdajov na zaobstaranie majetku a výdajov na fungovanie. Do povinností ČNB spadá aj vypracovanie účtovej uzávierky po skončení hospodárskeho roku a je povinná overiť ju externým

audítom. Taktiež je povinná zverejňovať dekadné výkazy o svojej finančnej pozícii.²⁰

²⁰ Česká národní banka [online]. Nezávislost ČNB [citované 27.2.2011]. Dostupné na www.cnb.cz.

3 Regulácia a dohľad v bankovom systéme

Pre podporu dôvery verejnosti v banky, ktoré majú veľmi významnú úlohu v ekonomike štátu, podriaďuje štát banky regulácii. „Bankovou reguláciou sa rozumie koncipovanie a presadzovanie pravidiel činnosti bankových inštitúcií, dohľad bánk predstavuje kontrolu dodržiavania týchto pravidiel“ tvrdí Revenda (2005, str. 363). Pod týmto definovaním si môžeme predstaviť podporu zdravého rozvoja vo finančnom sektore, predchádzanie systémovým krízam a posilňovanie dôvery verejnosti v bankový systém.

Zmyslom práve takejto regulácie je znižovanie rizík, do ktorých banka vstupuje, na prijateľnú mieru. Žiadna regulácia však nezabezpečí vylúčenie rizika. Banky sú riadené ľuďmi, ktorí taktiež môžu pochybiť, alebo dokonca zámerne banku poškodzovať. Určitou prevenciou pre toto správanie je trestný postih nepoctivých osôb. Tieto osoby sa dopúšťajú trestných jednaní, a to nie len v bankovníctve a tento termín sa označuje tunelovanie. A práve tento trestný postih je zameraný na morálne odsúdenie takýchto nepoctivých osôb.²¹

Systémy pre reguláciu a dohľad bánk sa v trhových ekonomikách skladajú zo štyroch základných pilierov:²²

1. **regulácia vstupu do bankovej sféry**
2. **stanovenie a preverovanie základných pravidiel pre činnosť bánk**
3. **povinné poistenie vkladov v bankách**
4. **úloha centrálnej banky ako veriteľ a poslednej inštancie**

Bankový dohľad vykonáva kontrolu zameranú na dodržiavanie stanovenej regulácie, ktorá nemôže sama o sebe zabrániť uzavretiu stratových obchodov bankami. V prípade, že ale zistí nedostatky, je bankový dohľad povinný zasiahnuť svojimi nástrojmi, ktorými môže byť aj odobratie licencie alebo zavedenie nútenej správy. Preto práve tento celý systém musí mať odpovedajúcu normatívnu základňu (legislatívny rámec).

3.1 Existencia regulácie a dohľadu

Regulácia a dohľad nad bankami sú spojené v zásade len v súvislosti s trhovou ekonomikou. V centrálne plánovaných ekonomikách boli banky direktívne riadené rozpismi plánovaných údajov z centra a v žiadnom prípade nevystupovali v roli

²¹ HARTLOVÁ, V. a kol. *Bankovníctví pro střední školy a veřejnost*. Praha: Fortuna, 2004. str. 18.

²² REVENDA, Z. a kol. *Peňažní ekonomie a bankovníctví*. 4. vyd. Praha: Management Press, 2005. str. 363.

podnikateľských subjektov.²³ Regulácia a dohľad nad bankami tak ako ich poznáme dnes, nemali v centrálne plánovaných ekonomikách žiadne opodstatnenie. Názory ekonómov sa v tejto sfére často líšia. Na jednej strane existujú „ortodoxní liberáli“ a na druhej zástancovia čo najtvrdšej miery regulácie bánk. Diskusia nad nutnosťou existencie regulácie a dohľadu nad bankami sa sústreďuje do štyroch základných oblastí:

- **špecifickosť bankových inštitúcií**
- **asymetria informácií**
- **pokles sprostredkovania**
- **menová politika**

Keby sme si položili otázku, či sú banky natoľko *špecifické inštitúcie*, že je potrebné regulovať ich iným a oveľa prísnejším spôsobom ako nebankové inštitúcie, nájdeme niekoľko odpovedí.

1. z hľadiska vlastníctva – NIE
2. z hľadiska hlavného cieľa podnikania – NIE
3. z hľadiska predmetu činností – ÁNO

Keď nahliadneme na porovnanie činností bánk a nebankových inštitúcií, zistíme, že sa tieto činnosti diametrálne líšia v niekoľkých pohľadoch:

- a) ***Banky emitujú bezhotovostné peniaze*** – celkové množstvo emitovaných peňazí (kde rozhodujúci podiel pripadá na bezhotovostné peniaze) je významnou makroekonomickou veličinou a práve v tomto prípade sa stávajú peniaze „strategickým tovarom“ a „výrobcovia tohto tovaru“ by mali podliehať sprísnenej regulácii a dohľadu.
- b) ***Zabezpečovanie platobného styku v ekonomike*** – odhliadnuc od pôšt a niektorých ďalších inštitúcií, na tejto činnosti sa rozhodujúcou mierou podieľajú práve banky. Platobný styk sa nedá „doviesť zo zahraničia“ a napriek tomu je dôležitý pre chod každej ekonomiky a práve z toho dôvodu je potrebné stanoviť aspoň základné pravidlá ochrany napr. pred nelegálnymi transakciami vykonávanými prostredníctvom bánk, a kontrolovať ich dodržiavanie.

²³ REVENDA, Z. *Centrální bankovníctví*. 1. vyd. Praha: Mmanagement Press, 1999. str. 459.

- c) ***Rozhodujúci podiel na zdrojoch bánk majú cudzie zdroje v podobe vkladov*** – aj v tomto ohľade sa banky líšia oproti ostatným inštitúciám, pretože k svojej činnosti (k financovaniu aktív) využívajú predovšetkým zverené peniaze a majú za ne zodpovednosť voči veriteľom. V prípade, že by dochádzalo k stratám, podkopalo by to dôveru vkladateľov v celý bankový systém a subjekty by preferovali vytváranie peňažných úspor v iných formách.
- d) ***Bankové aktíva a pasíva majú špecifickú časovú štruktúru*** – v porovnaní z nebankovými subjektmi, banky majú v aktívach omnoho väčší podiel strednodobých a dlhodobých aktív, zatiaľ čo v pasívach väčší podiel zvyčajne pripadá na krátkodobé pasíva.
- e) ***Úpadky bánk majú pre ekonomiku oveľa horšie dopady ako úpadky iných podnikateľských subjektov***
- f) ***Bankovníctvo je oligopolné odvetvie s potenciálne vysokou ziskovosťou*** – ak by bol systém regulácie a dohľadu veľmi mierny, do bankovníctva by sa dostali aj subjekty, ktoré chcú čo najskôr dosiahnuť zisk a v prípade neúspechu čo najskôr opustiť bankovú sféru. Súčasťou systému regulácie teda musí byť definovanie a preverovanie vstupných podmienok, ktoré tento bankový systém ochráni pred vyššie uvedenými subjektmi.
- g) ***Vysoká potenciálna ziskovosť bánk a tvrdá konkurencia v bankovom oligopole môžu viesť k nadmernej rizikovosti bankových operácií*** – regulácia v tomto prípade musí na jednej strane obmedzovať „nadmernú“ ziskovosť a na strane druhej znižovať negatívne dopady spojené s tvrdosťou konkurencie.

Z pohľadu *asymetrie informácií* v bankovníctve zistíme, že je nutná regulácia a dohľad vzhľadom k špecifickosti bánk – informácie majú škodlivejšie dôsledky práve v tomto systéme než v iných odboroch podnikania. Vkladatelia majú totiž k potrebným informáciám len veľmi obmedzený prístup, pretože tieto informácie, ktoré banka poskytuje svojim klientom stále nestačia k dostatočne kvalifikovanému posúdeniu kvality príslušnej banky a rizikovosti jej operácií.²⁴ Práve systém regulácie a dohľadu napomáha znižovať

²⁴ Jedným z možných signálov, ktoré napovedajú, že banka vykonáva rizikové operácie, môžu byť úrokové sadzby z vkladov, aj keď tento fakt nie je úplne spoľahlivým signálom pre veriteľov. Čím vyššie sadzby banka ponúka, tým vyššie budú s istou mierou pravdepodobnosti úrokové sadzby z úverov. Je logické

túto asymetriu napr. preverovaním spoľahlivosti bankami poskytovaných informácií a zmiernovaním dopadu prípadných strát na menších vkladateľov povinným poistením ich vkladov. V každom prípade ani inštitúcie, ktoré kontrolujú tento systém, nedokážu vždy a včas odhaliť nebezpečenstvo úpadku príslušnej banky.

Ďalšou oblasťou je proces *poklesu sprostredkovania (disintermediation)*. Napríklad tvrdý zákaz prijímania primárnych vkladov nebankovými inštitúciami môže účinne brániť tvorbe bezhotovostných peňažných úspor a ich multiplikácii mimo bankový systém. Akékoľvek pravidlo regulácie ale vyvoláva v podstate automaticky snahu regulovaných subjektov o jeho obchádzanie. Zostáva stále otázkou či je možné pomocou regulačných pravidiel účinne brániť poklesu sprostredkovania a taktiež si môžeme položiť otázku, či tento proces je nežiaduci z makroekonomického hľadiska.

Z podstaty *menovej politiky* v podobe regulácie množstva peňazí v ekonomike vyplýva požiadavka na reguláciu a dohľad tých inštitúcií, ktoré vedľa CB môžu emitovať peniaze. Z tohto pohľadu sa ale dostávame do „začarovaného kruhu“, pretože regulácie peňazí v obehu vyžaduje existenciu regulácie bánk, ktorá potom vytvára podnety pre vznik nových inštitúcií schopných emitovať peniaze (pokles sprostredkovania), a následne vedie k obmedzeniu možnosti regulácie množstva peňazí v obehu. A práve z takéhoto dôvodu môžeme považovať existenciu systému regulácie za oprávnenú.

3.2 Základné ciele a dôvody bankovej regulácie a dohľadu

Regulácia a dohľad ako nástroj makroekonomickej politiky je využívaný pri presadzovaní základných cieľov ekonomického vývoja a to hlavne pomocou regulácie rozpočtovej rovnováhy a množstva peňazí v ekonomike. V dnešnom uponáhľanom svete, kde rastie prepojenosť svetových finančných trhov a stále sa zavádzajú ďalšie a ďalšie inovácie, je potrebné aby sa systém bankovej regulácie a dohľadu zamerail na nasledujúce konkrétne ciele:

- Zaistenie spoľahlivosti a bezpečnosti fungovania bankového systému aby nedochádzalo k poruchám v sprostredkovaní finančných tokov. Tieto poruchy totižto následne spomaľujú alebo môžu zastaviť ekonomický vývoj.

predpokladať, že úvery s vyššími úrokovými sadzbami požadujú tie subjekty, ktoré nezískali úvery s nižšími sadzbami – potenciálne teda subjekty, u ktorých je teda riziko nesplatenia úverov vyššie.

- Podpora efektívnosti bankového systému. Pravidlá regulácie a dohľadu je potrebné koncipovať takým spôsobom, aby nebránili zdravému vývoju v bankovej sfére.
- Zaistenie potrebných informácií pre investorov. Bez existencie dôveryhodných a kvalitných informácií by informačná asymetria podkopávala dôveryhodnosť bánk a zvyšovala rizikovosť investícií.
- Zaistenie základnej úrovne ochrany investorov. Bez záruk, ktoré práve tieto subjekty potrebujú, by vzrástla rizikovosť držby finančných aktív vo forme bankových depozít. Veritelia by mohli preferovať iné druhy finančných aktív a banky by strácali potenciálne zdroje, čo by mohlo spôsobiť rýchly pokles sprostredkovania práve prostredníctvom bánk.
- Podpora efektívneho vykonávania menovej politiky. Bez toho, aby bola zaistená regulácia činnosti bánk, nebolo by možné taktiež regulovať množstvo peňazí v ekonomike. Naopak, vhodne stanovenými základnými pravidlami činnosti bánk sa zvyšuje potenciálna miera účinnosti menovej politiky.²⁵
- Predchádzanie rôznym negatívnym praktikám ako napr. pranie špinavých peňazí. Veľmi to súvisí s ochranou investorov a aj s dôveryhodnosťou celého bankového sektoru. Odhaľovanie týchto praktík je významnou zárukou pre dobre fungujúci bankový sektor.

3.3 Formy regulácie

- Podľa spôsobu akým dopadá regulácia na bankový systém môže byť jej prejav *pozitívny* alebo *negatívny*
- Podľa nástrojov, ktoré sú použité hovoríme o *diskrečnej* alebo *zmluvnej regulácii*. Do diskrečnej regulácie je možné zaradiť napr. úvery centrálnej banky bankám obchodným, hlavný nástroj zmluvnej regulácie je dobrovoľné poistenie depozít. V praxi dochádza väčšinou ku kombinácii týchto dvoch.
- Podľa stupňa záväznosti sa rozlišujú *formálne* a *neformálne* regulácie. Formálna je založená na explicitne stanovených pravidlách vo forme zákona resp. predpisov a je zaisťovaná centrálnou inštitúciou – CB, ministerstvom financií, špecializovanou

²⁵ REVENDA, Z. *Bankovní regulace a dohled*. Praha: Vydavatelství Nad zlato, 1993. 126 s. str. 17 – 18.

inštitúciou pre bankovú reguláciu a dohľad. Neformálna regulácia môže byť buď dobrovoľná alebo môže ísť o seba reguláciu (self-regulation), kde pravidlá stanoví inštitúcia, ktorú vytvorili banky.

3.4 Právny rámec bankovej regulácie

Predpokladom pre reguláciu bánk je stanovenie pravidiel pre ich vznik a činnosť. Právnym základom regulácie bánk v Českej republike je zákon č.21/1992 Zb., o bankách a zákon č. 6/1993 Zb., o Českej národnej banke v znení neskorších predpisov. Zákon o bankách upravuje:²⁶

- podmienky pre udelenie bankovej licencie,
- základné pravidlá pre fungovanie bánk,
- niektoré povinnosti banky vo vzťahu ku klientom.
- povinnosť banky oznamovať bankovému dohľadu potrebné údaje,
- sankcie pri neplnení povinností,
- zánik banky.

Regulátorom je bankový dohľad vykonávaný Českou národnou bankou ktorý:

- vydáva pre predošlom vyjadrení ministerstva financií bankové licencie,
- vydáva opatrenia a vyhlášky, ktoré definujú pravidlá obozretného správania podnikania bánk,
- monitoruje činnosť bánk a pobočiek zahraničných bánk (do kompetencie bankového dohľadu naopak nespádajú družstevné záložne, na ktoré dohliada Úrad pre dohľad nad družstevnými záložňami),
- vykonáva kontroly v bankách,
- vydáva predošlé súhlasy podľa zákona o bankách napr. pri získavaní podielu na banke, pri predaji podniku banky, zlúčení banky, zrušení banky alebo ukončení bankových aktivít,
- ukladá opatrenia k náprave a sankcie za zaistené nedostatky v činnosti bánk,
- rozhoduje o zavedení nútenej správy a odňatí bankovej licencie po predchádzajúcom vyjadrení ministerstva financií,

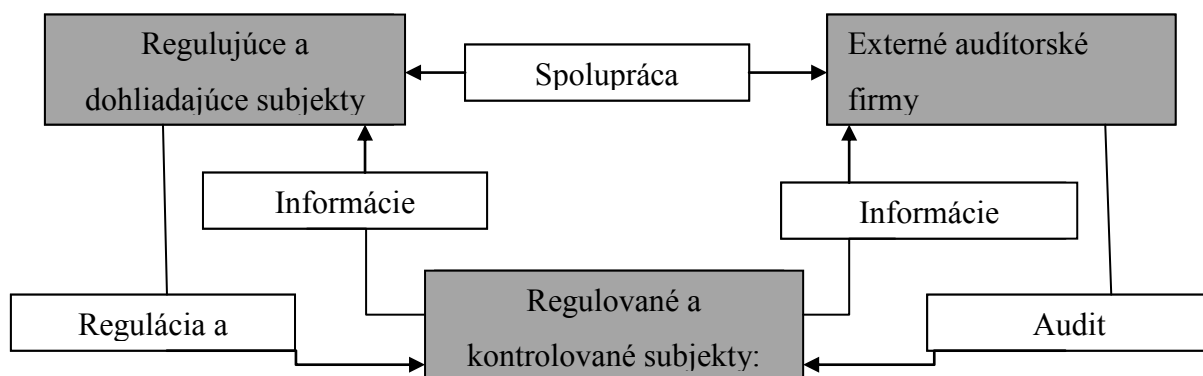
²⁶ HARTLOVÁ, V. a kol. *Bankovníctví pro střední školy a veřejnost*. Praha: Fortuna, 2004. str. 18.

Právny poriadok Českej republiky musí byť v oblasti stanovenia pravidiel pre podnikanie bánk plne zlučiteľný s príslušnými smernicami Európskej únie. V Európe sú ako základ pre tvorbu regulátorných noriem odporúčenia Bazilejského výboru pre bankový dohľad, ktorý pracuje pri Banke pre medzinárodné platby – BIS (Bank for International Settlements) so sídlom v Bazileji.²⁷ V súčasnosti vystupuje do popredia jej činnosť študijná a konzultačná, a jej výsledkom sú odporúčenia pre reguláciu bánk a iných finančných inštitúcií.²⁸ Týmto normách a odporúčeniam Bazilejského výboru sa budem bližšie venovať v 3. kapitole mojej práce.

3.5 Subjekty regulácie a dohľadu

Na obrázku č. 3.1 je zachytený systém vzťahov medzi subjektmi regulácie a dohľadu.

Obr. č. 3.1 Proces regulácie a dohľadu nad bankami

Zdroj: REVENDA, Z. a kol. *Peňažní ekonomie a bankovníctví*. 4. vyd. Praha: Management Press, 2005. str. 364.

Ako regulujúci a dohliadajúci subjekt v českej ekonomike je v súčasnej dobe iba Centrálna banka. Samozrejme v rôznych ekonomikách to môžu byť aj iné inštitúcie, ktoré navzájom spolupracujú na regulácii a dohľade. Regulovanými subjektmi v tomto prípade sú všetky banky, čiže všetky inštitúcie, ktoré majú bankovú licenciu vrátane sporiteľní, medzinárodných bankových holdingových spoločností a pobočiek zahraničných bánk.

²⁷ Medzinárodná organizácia pre podporu menovej a finančnej spolupráce, ktorá slúži ako banka pre centrálné banky. Bola založená v roku 1930 ako zúčtovacie medzinárodné centrum pre vysporiadanie vojnových náhrad platených povojnovým Nemeckom po 1. svetovej vojne. Ako zúčtovacie centrum slúžila aj po druhej svetovej vojne. V neskoršej dobe vzhľadom ku zmenám na svetových finančných trhoch sa zmenila na metodické, teoretické a informačné centrum pre centrálné banky a hlavne pre bankový dohľad.

²⁸ HARTLOVÁ, V. a kol. *Bankovníctví pro střední školy a veřejnost*. Praha: Fortuna, 2004. str. 19.

Práve u týchto inštitúcií je nutná vzájomná spolupráca inštitúcií na dohľade jednotlivých zemí.

Externé audítorské firmy, sú subjektmi, ktoré majú na starosti preverovanie predovšetkým pravdivosti, správnosti a úplnosti („true and fair“) bankových výkazov. Vedenie danej banky je zodpovedné za komplexnosť a správnosť informácií. Medzi ďalšie kompetencie externých audítorov patrí overovanie bilancie centrálnych bánk a ich správy o auditoch by mali byť k dispozícii okrem členov vedenia banky aj centrálnej banke a ďalším prípadným inštitúciám dohľadu. Tieto informácie sú prístupné aj pre držiteľov cenných papierov bánk, vkladateľov a klientom.

3.6 Podmienky vstupu do bankovníctva

Banka, ako podnikateľský subjekt, ktorý chce podnikáť, musí spĺňať určité podmienky, ku ktorým som sa zčásti zmienila v podkapitole 2.4 z pohľadu zákona č.21/1992 Zb., o bankách a zákona č. 6/1993 Zb., o Českej národnej banke v znení neskorších zmien a úprav. V tejto kapitole by som sa im chcela trochu podrobnejšie venovať a zároveň poukázať, za akých podmienok je možné vstúpiť do odvetvia bankovníctva.

Banková činnosť sa dá rozdeliť na činnosti základné a vedľajšie. Medzi **základné činnosti** patrí samotná podstata bankového podnikania a to prijímanie vkladov od verejnosti a zároveň poskytovanie úverov. A práve oprávnenie prijímať vklady odlišuje banku od ostatných podnikateľov pôsobiacich na finančnom trhu, ktorí môžu pri splnení ďalších podmienok vykonávať ostatné bankové činnosti. Zásadným ale ostáva, že nemôžu prijímať vklady od verejnosti. Vkladom sa podľa zákona o bankách č. 21/1992 Zb., rozumejú zverené peňažné prostriedky, ktoré predstavujú záväzok voči vkladateľovi na ich výplatu. Úverom sa podľa tohto zákona definujú v akejkoľvek forme dočasne poskytnuté peňažné prostriedky. **Vedľajšie činnosti** bánk nájdeme v § 1 odst. 3 zákona o bankách a tieto činnosti sa dajú rozdeliť do niekoľkých skupín, a to na služby poskytované klientom, služby ktoré vykonáva banka na svoj účet a na zmiešané činnosti. Práve z týchto činností si potom banka môže vybrať a následne žiadať Českú národnú banku o povolenie prostredníctvom bankovej licencie.

3.6.1 Banková licencia

Ako som už spomenula v podkapitole o vymedzení pojmu, banka môže vykonávať svoju činnosť len na základe licencie. Žiadosť o tento dokument, ktorá musí obsahovať náležitosti podľa vyhlášky dané ČNB, sa predkladá Českej národnej banke s tým, že minimálna výška základného kapitálu banky je 500 000 000 Kč a minimálne v tejto výške musí byť tvorený peňažitými vkladmi. Táto žiadosť musí mať písomnú podobu a musí obsahovať okrem základných informácií o žiadateľovi aj odôvodnenie obsahujúce okrem mena aj strategický zámer banky, obchodný plán a analýzu trhu, na ktorom banka hodlá pôsobiť. Taktiež musí obsahovať listinné dokumenty, ktoré sú podkladmi pre správne riadenia. V rámci 6 mesačného správneho riadenia, ak nie je prerušené z dôvodu doplnenia žiadosti či iných dôvodov, je posudzovaná predovšetkým spôsobilosť hlavných akcionárov z hľadiska ich finančnej sily. Uvedenie niektorých činností v licencií môže byť viazané na udelenie zvláštného povolenia (napr. poskytovanie investičných služieb podlieha povoleniu Komisie pre cenné papiere).

Základný kapitál je vkladáný na účet, ktorý vedie ČNB alebo s jej súhlasom na účet vedený u inej banky v Českej republike. Aby banka mohla dostať licenciu, musí splniť nasledujúce podmienky:²⁹

1. priehľadný a nezávadný pôvod základného kapitálu a ďalších finančných zdrojov banky, ich dostatočnosť a vyhovujúca skladba³⁰,
2. splatenie základného kapitálu v plnej výške,
3. dôveryhodnosť a spôsobilosť osôb s kvalifikovanou účasťou (§ 17a odst. 3 zákona o bankách č. 21/1992 Zb.) na banke k výkonu práv akcionára pri podnikaní banky,
4. dôveryhodnosť, odborná spôsobilosť a skúsenosť osôb navrhovaných na výkonné riadiace funkcie, s ktorými je spojená právomoc a zodpovednosť vymedzená stanovami³¹,
5. technické a organizačné predpoklady pre výkon navrhovaných činností banky, funkčný riadiaci a kontrolný systém banky³²,

²⁹ § 4 odst. 5 zákona o bankách č. 21/1992 Zb.

³⁰ Zmyslom posudzovania pôvodu ZK je snaha zabrániť prenikaniu tzv. špinavých peňazí, teda peňazí, ktoré pochádzajú z trestnej činnosti.

³¹ Odborná spôsobilosť a skúsenosť spočívajú hlavne v dostatočnom vzdelaní a praxi, dôveryhodnosť znamená čistý trestný register alebo skutočnosť, že dotyčná osoba nebola odsúdená za úmyselný trestný čin.

³² S týmito požiadavkami úzko súvisí obchodný plán podložený reálnymi obchodnými kalkuláciami.

6. obchodný plán vychádzajúci z navrhovanej stratégie činnosti banky podložený reálnymi ekonomickými kalkuláciami,
7. transparentnosť skupiny osôb s úzkym prepojením s bankou,
8. úzke prepojenie v rámci skupiny nebráni výkonu bankového dohľadu,
9. v štáte na jeho území má skupina úzke prepojenie, neexistujú právne ani faktické zábrany k výkonu bankového dohľadu,
10. sídlo budúcej banky musí byť na území Českej republiky.

Licencia je určená na dobu neurčitú a nie je možné ju previesť na inú osobu.

ČNB pri udeľovaní licencie berie do úvahy aj ohľad na potreby bankového systému, to znamená, že práve z tohto titulu môže ČNB odmietnuť udelenie bankovej licencie subjektom, ktoré môžu spĺňať všetky potrebné kritériá a požiadavky. Čím tvrdšie sú vstupné podmienky, tým viac sú existujúce banky chránené pred vstupom nových konkurentov a tým vyššia je pravdepodobnosť vzniku a existencie oligopolného prostredia v bankovom systéme danej zeme. Je veľmi diskutabilné, v akej miere majú byť banky týmto spôsobom chránené. Väčšie bariéry pri vstupe totižto sťažujú vstup subjektom, ktoré podnikajú len tam, kde je možné krátkodobo dosahovať nadpriemerný zisk a po zániku tejto možnosti prechádzajú inde. Táto skutočnosť by mala zvýšiť stabilitu bankového systému.³³

V prípade, že by licencia bola v rozpore z medzinárodnou zmluvou, nesmie byť udelená. Licencia zaniká v deň:³⁴

- rozhodnutia o odňatí licencie nadobúda právnu moc
- ku ktorému sa banka ruší, ak sa ruší likvidáciou
- od ktorého podľa rozhodnutia valného zhromaždenia doterajšia banka naďalej nebude vykonávať činnosť, ku ktorej je potrebná licencia
- výmazu banky z obchodného registra, ak zaniká bez licencie

V Českej republike pôsobia a môžu pôsobiť aj pobočky zahraničných bánk. Zahraničné banky, ktoré sú zo zemí mimo EU potrebujú ku svojej činnosti taktiež licenciu. Aby ju mohli získať, je potrebné urobiť presne to isté ako v predošlom prípade bánk. Na rozdiel od českých bánk, zahraničné pobočky potrebujú aj vyjadrenie orgánu bankového

³³ REVENDA, Z. a kol. *Peňažní ekonomie a bankovníctví*. 4. vyd. Praha: Management Press, 2005. str. 365.

³⁴ §7a zákona o bankách č. 21/1992 Zb., v znení neskorších predpisov.

dohľadu zo zeme, kde sídli centrála zahraničnej banky a bankový dohľad ČNB pri posudzovaní žiadosti spolupracuje s týmto zahraničným regulátorom.

V súvislosti so skutočnosťou, že Česká republika vstúpila do Európskej únie, rozšírili sa možnosti pre podnikanie bánk so sídlom v Európskej únii. V prípade že banka je držiteľom licencie udelennej domovským orgánom dohľadu, ktorý má oprávnenie vykonávať činnosti vyplývajúce z jeho licencie aj na území iného štátu Európskej únie, nemusí žiadať o ďalšiu licenciu v inom štáte EU. Tento systém sa nazýva „princíp jednotnej licencie“. Na území iného štátu EU môže banka poskytovať služby prostredníctvom svojej pobočky alebo bez založenia pobočky (ojedinele).

- V prípade, že sa banka chystá poskytovať služby prostredníctvom pobočky, je povinná splniť „oznamovaciu procedúru“, kde predkladá informácie týkajúce sa obchodného plánu, zoznam poskytovaných činností, sídla pobočky, organizačné štruktúry a vedúceho organizačnej zložky.
- Ak sa banka chystá poskytovať služby bez založenia pobočky, je povinná oznámiť svoj zámer domovskému orgánu dohľadu, a to mesiac pred prvým poskytnutím služby na území iného členského štátu EU. Tento dohľadací orgán oznámenie zašle do jedného mesiaca orgánu pre dohľad hostiteľského štátu.

Úplný zoznam bánk a pobočiek zahraničných bánk pôsobiacich na území Českej republiky vedie Česká národná banka. Tento zoznam je možné si pozrieť v ústredí a pobočkách ČNB, ktorá ho zverejňuje spôsobom umožňujúcim diaľkový prístup. Vid' Príloha č. 1/1

3.6.2 Pravidlá činností bánk

Tieto pravidlá sa zaoberajú hlavnými aspektmi bankovej činnosti. Aj keď vo svete ešte stále existujú rozdiely medzi jednotlivými krajinami, neustále dochádza k postupnému zblížovaniu a v niektorých prípadoch aj zjednocovaniu týchto pravidiel, medzi ktoré patrí predovšetkým:

- primeranosť kapitálu
- primeranosť likvidity
- pravidlá angažovanosti a obozretnosti
- povinnosť poskytovať informácie inštitúciám, ktoré regulujú a kontrolujú
- ochrana pred nelegálnymi praktikami (pranie špinavých peňazí)
- povinné minimálne rezervy

Pravidlá obozretnosti

Klienti, ktorí vstupujú spoločne s bankou do dlhodobého vzťahu, v ktorom banke poskytujú svoje peniaze, majú záujem na tom, aby s nimi banka riadne hospodárila a mohla splniť svoje záväzky. Priamo v zákone o bankách je zakotvený zákaz uzavierať obchody, ktoré sú pre banku nevýhodné. Okrem tohto obecného zákazu sa banka musí podriaďovať aj ďalším pravidlám, *pravidlám pre bankové podnikanie* alebo *pravidlám obozretnosti*. Tieto pravidlá slúžia banke ako návod k znižovaniu rizík, ktoré sú spojené z jednotlivými bankovými obchodmi.³⁵ Základné pravidlá nájdeme v zákone o bankách č.21/1992 SB., v znení neskorších zmien a doplnkov, kde môžeme nájsť napr. požiadavky na fungovanie dostatočného vnútorného kontrolného systému, na trvalé udržiavanie svojej platobnej schopnosti, limity pre kvalifikované účasti banky v iných subjektoch, zákaz zvýhodneného obchodovania s osobami personálne a majetkovo prepojené s bankou (tzv. osoby so zvláštnym vzťahom k banke), atď. Tieto pravidlá sú následne ešte rozvedené v niekoľkých opatreniach a vyhláškach ČNB.

Poskytovanie informácií regulujúcim inštitúciám

Poskytovanie týchto informácií a ich rozsah a termíny sú upravené v zákonoch a nadväzujúcich predpisoch. V českom bankovom systéme je táto oblasť vymedzená predovšetkým v zákone o bankách, kde nájdeme taktiež povinnosti auditu a archivovanie dokladov o realizovaných obchodoch. Základné údaje a vývoji bilančných a podrozvahových položiek a údajov o vývoji hospodárenia musia banky poskytovať dekadne. Táto informačná povinnosť sa týka aj podozrivých (neobvyklých) transakcií, ktoré sú zabezpečované prostredníctvom bánk.

3.6.3 Povinné poistenie pohľadávok z vkladov

Hlavnou myšlienkou prečo vlastne existuje takéto povinné poistenie je to, aby sa zvýšila dôveryhodnosť bankového systému a to v takom zmysle, že v prípade že by banka upadla, vkladatelia sú chránení, aby neprišli o svoje peniaze. To spôsobuje, že sa dôvera klientov voči bankám zvyšuje. Cieľom práve tohto poistenia vkladov je teda ochrana vkladateľov, a v tejto súvislosti môžeme hovoriť o istej „sociálnej funkcii“ tohto

³⁵ HARTLOVÁ, V. a kol. *Bankovníctví pro střední školy a veřejnost*. Praha: Fortuna, 2004. str. 20.

systemu.³⁶ Aby sme mohli vypočítať náhradu, sčítame všetky poistené pohľadávky z vkladov oprávnenej osoby u banky. Výpočet sa vykonáva v českej mene a u pohľadávok z vkladov, ktoré sú vedené v cudzej mene sa prepočet na českú korunu robí podľa kurzu devízového trhu, ktorý je vyhlásený ČNB k rozhodnému dňu. Súčasťou tohto vkladu sú aj úroky vypočítané k rozhodnému dňu. Náhrada sa vypláca v českej mene a právo oprávnenej osoby na plnení z Fondu³⁷ je právom spojeným s pohľadávkou z vkladu.

Náhrada pre oprávnenú osobu sa vypláca najviac do výšky 100 000 eur pre jednu oprávnenú osobu u jednej banky, ak priamo použiteľný predpis Európskych spoločenstiev nestanoví inakšie. Ekvivalent limitu v českých korunách sa prepočíta podľa devízového kurzu vyhlasovaného ČNB k rozhodnému dňu.³⁸

3.6.4 Centrálna banka v postavení veriteľa poslednej inštancie

Jedným z prejavov funkcie centrálnej banky je postavenie banky bánk, ktorá poskytuje úvery obchodným a ďalším bankám. Banky majú niekoľko dôvodov, prečo čerpajú financie od CB:

- 1. získanie ďalších zdrojov pre financovanie efektívnych operácií**
- 2. snaha o posilnenie likvidity**

V prípade, že sa banky dostanú do problémov s likviditou, snažia sa to riešiť tým, že si požičajú peniaze od iných bánk. Ak ale neuspeli na medzibankovom trhu, majú možnosť požiadať o „núdzový“ úver alebo inú formu pomoci od centrálnej banky. A práve v tomto prípade vystupuje CB ako „veriteľ poslednej inštancie“ (lender-of-last-resort), ktorý pomáha pri bezpečnosti, dôveryhodnosti a efektívnosti bankového systému. Zasadou fungovania práve takéhoto veriteľa je skutočnosť, že môže dôjsť k reťazovému úpadku bánk a celkového kolapsu bankového systému v zemi (systémové riziko).

³⁶ REVENDA, Z. a kol. *Peňažní ekonomie a bankovníctví*. 4. vyd. Praha: Management Press, 2005. str. 376.

³⁷ Fond poistenia vkladov je právnickou osobou a zapisuje sa do obchodného registra. Zdroje Fondu sú príspevky bánk a ďalšie príjmy, ktoré sú napr. výnosmi z investovania peňažných prostriedkov, prostriedky, ktoré si Fond zaobstaral za návratnú finančnú výpomoc a výťažky z ukončených insolvenčných a likvidačných riadení.

³⁸ §41a zákona o bankách č. 21/1992 Zb., v znení neskorších predpisov.

3.7 Hlavné problémy regulácie a dohľadu bánk v Českej republike

Banková regulácia a dohľad sú v českom bankovníctve novou oblasťou, jej vznik je spojený s bankovou reformou v roku 1990, kedy bol vytvorený dvojstupňový bankový systém. Pravidlá pre reguláciu vznikli veľmi rýchlo, inšpirácia bola čerpaná od princípov platných vo vyspelých trhových ekonomikách, no v podmienkach transformujúcej sa ekonomiky, čo viedlo k vzniku špecifických problémov. Medzi najznámejšie problémy v tejto oblasti môžeme zaradiť problém tzv. *starých zlých úverov*, ktoré boli poskytnuté do roku 1990 (predovšetkým) Štátnou bankou československou štátnym podnikom. Dlhý ostali štátnym, neskôr privatizovaným podnikom. Okrem starých úverov boli samozrejme poskytované aj nové úvery, a to aj „starými“³⁹ aj novo vznikajúcimi bankami. Postupne sa však začal objavovať problém aj s „*novo poskytnutými úvermi*“. Bolo to spôsobené tým, že nebola vyhovujúca legislatíva, neskúsení bankári, mohutná a rýchla privatizácia, často financovaná na úver a rad ďalších dôvodov.

Centrálna banka postupne začala sprísňovať svoj prístup k problémovým bankám, u ktorých sa zvyšovali úverové riziká. V roku 1996 došlo k významnému sprísneniu, kedy nové princípy a pravidlá reprezentoval Konsolidačný program II.⁴⁰ a bankový sektor sa začal prečisťovať.

Roky 1996 – 1997 sa dajú označiť ako roky prvej krízy českého bankového systému, pričom problémy sa nevyhýbali ani ekonomikám vyspelých krajín. Hlavným problémom po celú dobu ostávali „zlé úvery“, ktorých podiel na celkových úveroch rástol. Tieto úvery boli poskytnuté aj veľkými bankami.

3.8 Regulácia a dohľad centrálnou bankou

Táto funkcia centrálnej banky popri regulovaní množstva peňazí v obehu a emisii hotovostných peňazí, predstavuje pre CB „životne dôležitú“ funkciu. Miera angažovanosti a zodpovednosti v oblasti regulácie a dohľadu je spojená s dvoma základnými otázkami:

³⁹ „staré banky“ – banky, ktoré existovali už pred rokom 1990.

⁴⁰ Konsolidačný program II. bol vyvolaný nekvalitnou štruktúrou úverových portfólií malých bánk. S cieľom predísť systémovej kríze garantovala ČNB výplatu vkladov nad rámec Fondu poistenia vkladov do výšky 4 mil. Kč. Výplaty náhrad vkladov do tejto výšky uspokojili viac ako 99 % počtu klientov bánk. Z hľadiska objemu však pokrývali len 66 % celkovej hodnoty vkladov. Hrubá výška prostriedkov vydaných ČNB v rámci Konsolidačného programu II. bola 32,9 miliardy Kč.

- ***Oprávnenie CB vydávať pravidlá regulácie pre bankový sektor.*** Je žiaduce, aby mala nie len kontrolnú funkciu, ale aby bola aj tvorcom týchto pravidiel. Ak by bola z tohto procesu vylúčená, bola by jej úloha degradovaná na pasívneho kontrolóra dodržiavania pravidiel stanovených niekým iným.⁴¹
- ***Samostatnosť CB pred ostatnými centrálnymi inštitúciami,*** z čoho vyplýva, že čím je miera samostatnosti centrálnej banky vyššia, tým sú lepšie podmienky pre efektívnu bankovú reguláciu a dohľad.

ČNB je orgán vykonávajúci dohľad nad finančným trhom v Českej republike a to podľa zákona č. 6/1993 Zb., o Českej národnej banke v znení neskorších predpisov. Dohliada na:

- bankový sektor
- kapitálový trh
- poisťovníctvo
- penzijné fondy
- družstevné záložne
- zmenárne
- inštitúcie v oblasti platobného styku

V prípade, že niektoré inštitúcie nedodržiavajú stanovené pravidlá, je ČNB oprávnená postihnúť tieto inštitúcie určitými sankciami.⁴²

⁴¹ REVENDA, Z. *Bankovní regulace a dohled*. Praha: Vydavatelství Nad zlato, 1993. 126 s. str. 25.

⁴² Napr.: Ak banka, pobočka zahraničnej banky alebo sporiteľné a úverové družstvo nedodržiava stanovenú povinnú minimálnu rezervu, je ČNB oprávnená účtovať jej z čiastky, o ktorú nie je stanovená PMR naplnená, úrok vo výške odpovedajúcej dvojnásobku platnej lombardnej sadzby – percentuálna sadzba, za ktorú si obchodné banky môžu požičať u CB peniaze oproti zástave cenných papierov.

4 Pravidlá a zásady podnikania bánk

V predošlej kapitole som sa venovala hlavne regulácii pri vstupe do bankového sektoru vrátane dohľadu nad fungovaním v rámci tohto systému. V tejto kapitole chcem rozobrať podnikanie bánk a to za prítomnosti určitých rizík, vývoja kapitálovej primeranosti v rámci existencie Bazilejského výboru a v závere kapitoly sa budem venovať novému zákonu o spotrebiteľskom úvere a jeho dopadom na podnikanie bánk.

4.1 Riziká v bankovom podnikaní

Banka tak isto, ako každý podnikateľský subjekt, je ovplyvňovaná ekonomickým prostredím danej zeme. Svoje pôsobenie má na finančnom trhu, kde musí podstupovať celkom tvrdý konkurenčný boj s ostatnými bankami a nebankovými inštitúciami. Okrem konkurencie na finančnom trhu sú pre banku reálnymi ohrozeniami aj riziká, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou podnikania. Tých rizík existuje viac a tým najdôležitejším sa chcem venovať v nasledujúcom texte.

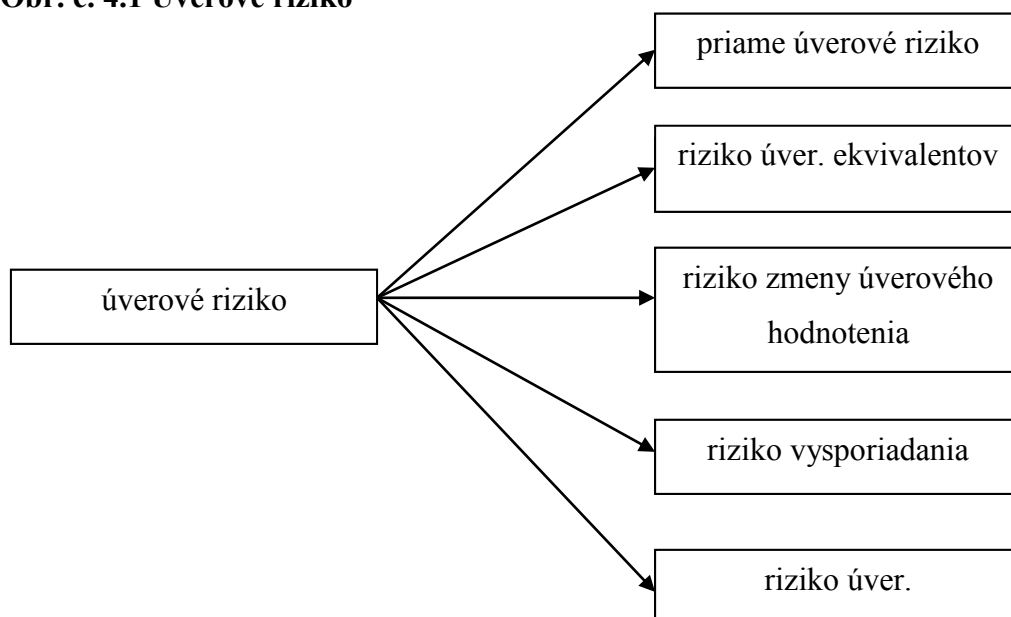
Riziko je neistota spojená z výskytom určitej potenciálnej situácie.⁴³ V podstate ide o zmeny finančných dispozícií daného subjektu, ktoré plynú z premenlivosti finančného trhu. Čo sa týka rozdelenia rizík, je niekoľko variant. Ja sa ale budem zaoberať rizikami, ktoré majú zásadný vplyv na podnikanie v bankovníctve.

4.1.1 Úverové riziko

Toto riziko sa nazýva aj kreditné riziko a je to riziko straty v dôsledku neschopnosti alebo neochoty zmluvného partnera splniť podmienky, ktoré boli zjednané pri danom kontrakte. Hrozí tu nebezpečenstvo, že poskytnutý úver nebude riadne splatený. Práve tento typ rizika je bankou riadený tým, že je preverovaná bonita klienta pred uzavieraním zmluvy a v priebehu celej doby trvania ich vzájomného vzťahu. Bonita sa posudzuje na základe histórie klienta, ktorú v danej banke má, podľa obrátov na účte a skúseností s ním, a taktiež banka pred uzavretím zmluvy preverí klienta v rámci registra dlžníkov.

⁴³ CIPRA, T. *Kapitálová přiměřenost ve financích a solventnost v pojišťovnictví*. 1. vyd. Praha : Ekopress, s.r.o. 2002. 271 s. str. 15.

Obr. č. 4.1 Úverové riziko

Zdroj: Vlastné spracovanie

Priame úverové riziko je riziko straty pri zlyhaní partnera (default) pri úveroch, pôžičkách, zmenkách, dlhopisoch atd. Ide o najvýznamnejšie riziko v bankovom systéme v Českej republike.

Riziko úverových ekvivalentov je riziko pri tzv. otvorených úveroch na nákup tovaru krytý týmto tovarom.

Riziko zmeny úverového hodnotenia je riziko straty zo sťaženej možnosti získať za prijateľné náklady finančné prostriedky, ktoré sú dôsledkom zníženia oficiálneho ratingového hodnotenia.⁴⁴

Riziko vysporiadania spočíva v neistote pri vysporiadaní, kedy príslušná hodnota bola dodaná partnerovi, ale zmluvná protihodnota z jeho strany ešte nie je k dispozícii (napr. z technických dôvodov alebo aj z dôvodov platobnej nevôle partnera).

Riziko úverovej angažovanosti nazývané taktiež rizikom koncentrácie portfólia je rizikom straty z angažovanosti voči partnerom, štátom, ekonomickým sektorom atd. Toto

⁴⁴ Úverový rating (credit rating je kód, ktorý vyjadruje bonitu či dôveryhodnosť, tzn. pravdepodobnosť, že pôžička či cenný papier bude včas splatený. Rating má rozhodujúci vplyv na ochotu bánk príslušnému subjektu požičiavať (poprípade kupovať jeho záväzky). Ratingové kódy obvykle začínajú od písmena A, ako najlepšie hodnotenia až po D, čo je najhoršie hodnotenie.

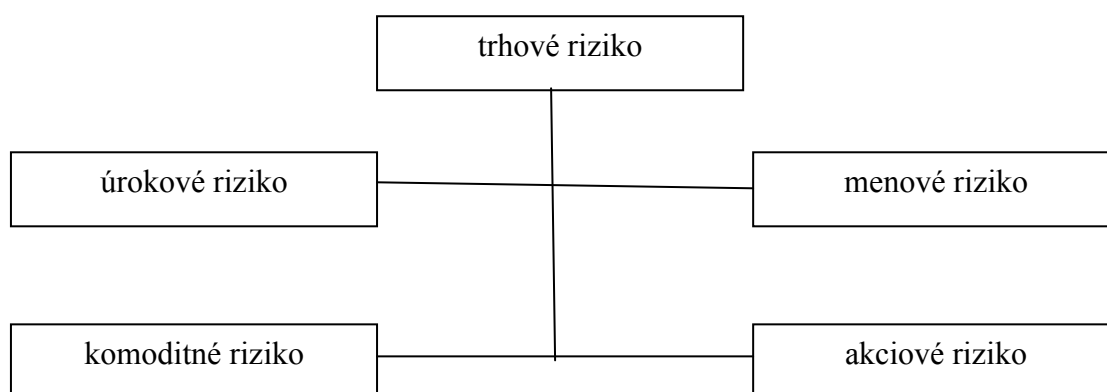
riziko sa dá redukovať tzv. úverovými limitami (úverové linky) voči jednotlivým partnerom, a tak sa banky snažia vyhnúť nadmernej úverovej angažovanosti. Pravidelne merajú úverovú expozíciu a porovnávajú ju s úverovými limitami.

Príkladom ako banka môže znížiť a predchádzať úverovému riziku je diverzifikácia produktov, ku ktorým sa toto riziko viaže. Banka ho takisto môže riadiť tým, že si poistí úverové riziko.

4.1.2 Trhové riziko

Ďalšie riziko, s ktorým sa banky musia vyrovnávať pri svojom podnikaní, je trhové riziko. Toto riziko spočíva v zmene podmienok na trhu – napr. pokles cien akcií, do ktorých banka investovala. Je to riziko plynúce z makroekonomických javov ako sú inflácia a deflácia.

Obr. č. 4.2 Trhové riziko

Zdroj: Vlastné spracovanie

Úrokové riziko spočíva v neistote vo vývoji úrokových sadzieb a taktiež sa jedná o riziko zmien tvaru výnosovej krivky⁴⁵ (napr. zmena k jej strmšiemu priebehu). Toto riziko môžeme ešte ďalej členiť na *špecifické úrokové riziko* a *obecné úrokové riziko*.⁴⁶

⁴⁵ Výnosová krivka ukazuje, ako sa mení úrokový výnos s meniacou sa dobou splatnosti. Zvyčajný tvar výnosovej krivky je rastúci, teda dlhopisy s dlhšou splatnosťou majú väčší kupón. Obyčajne to je z dôvodu prémie za úrokové riziko. Môžu existovať ale aj ploché výnosové krivky, poprípade klesajúce.

⁴⁶ Špecifické úrokové riziko súvisí so zhoršením finančnej situácie konkrétneho emitenta uvažovaného úrokového nástroja. Obecné úrokové riziko je spojené aj s ekonomikou ako celkom a je určené makroekonomickými podmienkami (zmena úrokových mier v rámci menovej politiky centrálnej banky).

Komoditné riziko je rizikom straty pri cenových zmenách citlivých na komodity (napr. ropa, zemný plyn, med', cukor, pšenica). Tiež tu môžeme zahrnúť riziko zmien cenového rozpätia medzi rôznymi komoditami.

Menové riziko pramení z neistoty zmien nástrojov citlivých na menové kurzy alebo ich volatilitu.

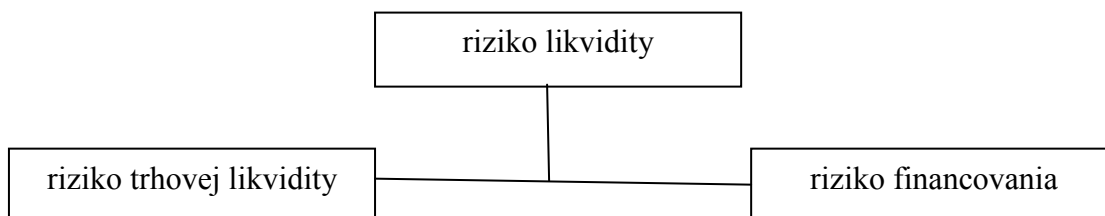
Akciové riziko je riziko pri zmenách nástrojov citlivých na ceny akcií. Dá sa taktiež členiť na *špecifické akciové riziko* a *obecné akciové riziko*.

Trhové riziká rieši banka hlavne pri diverzifikácii portfólia a to hlavne vo vzťahu k akciovému a komoditnému riziku a zaist'ovacími operáciami – *hedgingom*⁴⁷, a to hlavne vo vzťahu k úrokovému a menovému riziku.

4.1.3 Riziko likvidity

Celý princíp podnikania v bankovníctve je založený na likviditnom riziku. V prípade, že by všetci klienti chceli naraz vyplatiť svoje vklady, banka nebude schopná toto zaistiť a uspokojiť tak požiadavky svojich klientov.

Obr. č. 1 Riziko likvidity

Zdroj: Vlastné spracovanie

Riziko trhovej likvidity sa vzťahuje hlavne k obchodovateľným cenným papierom a jeho základom je neistota, či v danom okamžiku, keď má banka záujem predat' tieto cenné papiere, či bude po nich dopyt. Otázkou je, či banka tieto cenné papiere bude schopná premeniť na hotovosť, a ak áno, aké transakčné náklady jej z tohto titulu vzniknú.

Riziko financovania je riziko straty pri momentálnej platobnej neschopnosti. Zapríčiňuje ho nesúlad vo finančných tokoch, keď nie je možné zaistiť potrebnú hotovosť

⁴⁷ Hedging – zaist'ovanie rizík, je snaha inštitúcie chrániť svoje hospodárske výsledky od vplyvov pohybov kurzov rôznych inštrumentov obchodovaných na kapitálových trhoch. Medzi základné typy hedgingu patrí riadenie menového rizika, ktoré spočíva v pohybe kurzov dvoch mien (napr. EUR/CZK, USD/CZK), a rizika plynúceho zo zmeny cien komodít, ako je ropa, benzín či zlato.

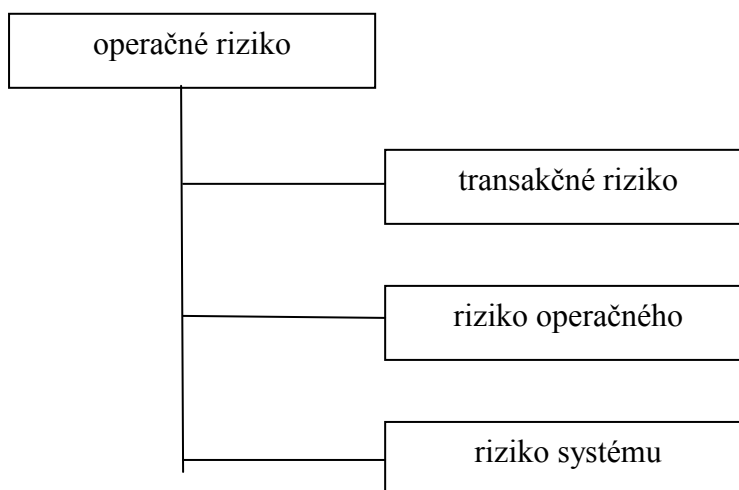
na platby daných splatností a s danými úrokovými mierami. Všeobecne platí, že riziko likvidity môže investora donútiť, aby predal niektoré aktíva pri veľmi nevýhodných podmienkach.⁴⁸

Banka rieši takýto typ rizika prostredníctvom vkladov u Českej národnej banky a otvorených pozícií voči ostatným inštitúciám spôsobom, že sa snaží zaistiť súlad medzi prílivom a odlivom peňazí. Toto riziko môže banka taktiež znižovať tým, že stanoví limity pre výber maximálnej čiastky klientom. Zabezpečí si to tým, že pokiaľ klient chce vybrať značnú hotovosť, mal by to banke dopredu ohlásiť a v takomto prípade je banka schopná prispôbiť sa mimoriadnym výberom a zvládnuť danú situáciu bez toho, aby tým nejakým spôsobom utrpela.

4.1.4 Operačné riziko

Pod operačným rizikom sa obecné rozumie možnosť vzniku straty, ktorá je spôsobená určitými rozhodnutiami, napr. zameranie na určitý produkt, o ktorý nie je záujem zo strany klientov. Za operačné riziko môžeme považovať riziko plynúce z operácií firmy ale aj všetky riziká, ktoré sa nedajú priradiť k riziku kreditnému, trhovému a likvidnému. Podľa definície Banky pre medzinárodné platby so sídlom v Bazileji sa pod operačným rizikom rozumie riziko straty vyplývajúce z nedostatočnosti alebo zlyhania: vnútorných procesov, osôb, systémov, externých udalostí (napr. prírodné katastrofy).

Obr. č. 2 Operačné riziko

Zdroj: Vlastné spracovanie

⁴⁸ CIPRA, T. *Kapitálová přiměřenost ve financích a solventnost v pojišťovnictví*. 1. vyd. Praha : Ekopress, s.r.o. 2002. 271 s. str. 19.

Tranzakčné riziko je riziko straty z uskutočnených operácií v dôsledku najrôznejších chýb (chyby v ľudskom faktore vrátane podvodov, chyby v dôsledku zložitosti produktov, účtovné chyby, chyby vo vysporiadaní obchodov atd.).⁴⁹

Riziko operačného riadenia predstavuje stratu v dôsledku chýb, ktoré robí management. Príčinou tohto rizika sa často stávajú obchody vykonávané nad limit, neautorizované obchodovanie a ich nedostatočná kontrola s nejasne definovanými kompetenciami. Práve nedostatočná kontrola je dôvodom „učebnicových“ finančných kolízií a ako príklad by som rada uviedla pád renomovanej banky Barings, ktorú v roku 1995 priviedli ku krachu práve nekontrolované derivátové špekulácie jej dealera Nicholasa Leesonu na ázijských burzách. Z hľadiska dohľadu nad bankami ČNB je bankám najčastejšie vytykána nedostatočná obozretnosť kontrolných mechanizmov (sklon k rizikivosti).

Riziko systému⁵⁰ nastáva v situácii chýb systémov podpory (chyby pri prenose dát alebo pri výpadku počítačovej siete, chyby v počítačových programoch, chyby v používaných matematických modeloch, oneskorené alebo skreslené informovanie managementu apod.).

Aj na tieto riziká existujú určité opatrenia, ktoré banka môže využiť. Vo väčšine prípadov ide o štandardné metódy riadenia podniku, ktoré fungujú ako vnútorná kontrola vykonávaná v banke útvarom vnútorného auditu. Stanovia sa právomoci, zodpovednosti a podpisové práva, motivácia zamestnancov, ich školenia a preverovanie ich znalostí vrátane poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú banke jej zamestnancom. Banka si tvorí svoje vlastné rezervy a taktiež disponuje svojimi vlastnými informačnými systémami.

4.2 Regulácia finančných rizík

„Regulácia finančných rizík znamená, že regulátor predpisuje spôsob merania finančných rizík a limity na tieto riziká, aby bola zaistená bezpečnosť finančného systému

⁴⁹ CIPRA, T. *Kapitálová přiměřenost ve financích a solventnost v pojišťovnictví*. 1. vyd. Praha : Ekopress, s.r.o. 2002. 271 s. str. 19.

⁵⁰ Nejedná sa o ten istý pojem ako je **systémové riziko**. Systémové riziko je situácia, kedy neschopnosť jednej alebo niekoľkých inštitúcií plniť svoje záväzky spôsobí kolaps celého odvetvia (napr. pád jednej banky ohrozí finančný systém danej zeme ako celok).

a ochrana užívateľov finančných služieb“.⁵¹ Práve táto regulácia je neoddeliteľnou súčasťou činnosti bánk, pretože kolaps v bankovníctve môže mať vážne ekonomické dopady, pričom práve banky sú podstatou svojej činnosti náchylné k niektorým finančným problémom, napr. problém s likviditou.

4.3 Súčasná úprava pravidiel obozretnosti v bankovom podnikaní

Banky sú pri svojej činnosti povinné dodržiavať pravidlá obozretného podnikania. Cieľom týchto pravidiel je obmedzenie rizík pri podnikaní bánk tak, aby nedošlo k ohrozeniu návratnosti vkladov vkladateľov a destabilizácii bankového sektoru ako celku. Základné pravidlá obozretného podnikania sú ustanovené priamo v zákone o bankách č. 21/1992 Zb., napr. požiadavka mať riadiaci a kontrolný systém, dodržiavať kapitálovú primeranosť a pravidlá angažovanosti, limity pre kvalifikované účasti banky v iných subjektoch, zákaz zvýhodneného obchodovania s osobami personálne a majetkovo prepojenými s bankou (tzv. osoby so zvláštnym vzťahom k banke) či požiadavka na tzv. čínske múry medzi úverovými a investičnými obchodmi vykonávanými bankou.

Zlomovým okamžikom vzťahu bánk a rizík bankového podnikania bolo ustanovenie Bazilejského výboru pre bankový dohľad pri Banke pre medzinárodné platby a zo smerníc ES.

4.4 Kapitálová primeranosť

Dôsledkom vzniku kapitálovej primeranosti je činnosť Bazilejského výboru, ktorý sa menil v čase. V tejto časti sa zameriam najskôr na počiatky v rámci merania kapitálovej primeranosti podľa vzoru Basel I, potom na „novodobejší“ charakter merania s ohľadom na existujúce aj ďalšie riziká. V poslednej časti tejto podkapitoly sa chcem venovať aj novovzniknutej koncepcii pre bankový dohľad *Basel III* a jej možným dopadom a zmenám v bankovom dohľade.

Kapitálová primeranosť vobecnej rovine súvisí z garančnou funkciou základného kapitálu obchodnej spoločnosti a vyjadruje zásadu, že by každá kapitálová obchodná spoločnosť mala byť vybavená vlastným kapitálom v dostatočnom rozsahu v závislosti na svojom predmete podnikania. Zvláštna úprava kapitálovej primeranosti je práve

⁵¹ CIPRA, T. *Kapitálová přiměřenost ve financích a solventnost v pojišťovnictví*. 1. vyd. Praha : Ekopress, s.r.o. 2002. 271 s. str. 20.

u bankových spoločností, kedy zákon ukladá bankám povinnosť zachovávať stanovený pomer kapitálu a rezerv k aktívam, poprípade záväzkom banky. Ku konkretizácii uvedenej požiadavky Česká národná banka vydala opatrenie, ktoré definuje kapitál banky, oceňuje jednotlivé druhy aktív banky tzv. rizikovými váhami a v percentách vyjadruje pomer kapitálu k rizikovo váženým aktívam, pričom tento pomer musí byť minimálne 8 %.

4.4.1 Bazilejský výbor

Bazilejský výbor pre bankový dohľad (Basel Committee on Banking Supervision, BCBS) pôsobí pri Banke pre medzinárodné platby (Bank for International Settlement, BIS). Vznikol v roku 1974 a bol vytvorený centrálnymi bankami zemí skupiny G10. V roku 1988 vznikla Bazilejská kapitálová dohoda, ktorá bola postupne zavedená nielen do členských, ale aj do ostatných krajín a to s medzinárodnou platnosťou. V tejto zmluve sa Výbor rozhodol zaviesť meranie kapitálu (tento systém fungoval do roku 1992, kedy sa meralo úverové riziko s minimálnym kapitálovým štandardom vo výške 8 %).

Za posledné roky začal Výbor agresívnejšie presadzovať kontrolné štandardy po celom svete. V úzkej spolupráci s mnoho jurisdikciami, ktoré nie sú členmi výboru v roku 1997 vytvorili súbor „základných princípov efektívneho bankového dohľadu“, ktorý poskytuje komplexný plán pre efektívny a kontrolný systém. Základné princípy a metodika bola revidovaná a sprístupnená v októbri 2006.

Medzi najznámejšie štandardy a odporúčenia pre bankový dohľad patria napr. Medzinárodné štandardy pravidiel kapitálovej primeranosti, Bazilejské základné princípy efektívneho bankového dohľadu. Okrem týchto činností sa výbor zameriava na zlepšenie spolupráce a pravidelnú výmenu informácií v oblasti bankového dohľadu. V rámci regionálnej spolupráce je Česká národná banka členom Skupiny bankových dohľadov pre strednú a východnú Európu, ktorá podporuje výmenu informácií a to hlavne v oblasti rozvíjajúcich sa trhov strednej a východnej Európy. Výbor je vhodnou oporou aj pre oblasť bankovej regulácie a dohľadu pre krajiny, ktoré sa pripravujú na vstup do EU.⁵²

V Českej republike bol za účelom implementácie Basel II, resp. smerníc 2006/48/ES a 2006/49/ES pripravený zákon o zmene niektorých zákonov v súvislosti so stanovením kapitálových požiadaviek na banky, sporiteľné a úverové družstvá, obchodníkov s cennými papiermi a na inštitúcie elektronických peňazí. Uvedené smernice

⁵² Bližšie informácie o Bazilejskom výbore pre dohľad nad bankami je možné nájsť na internetových stránkach Banky pre medzinárodné platby: <http://www.bis.org/bcbs>.

implementovali návrh vyhlášky ČNB o pravidlách obozretného podnikania bánk, sporiteľných a úverových družstiev a obchodníkov s cennými papiermi, a ich účinnosť bola navrhovaná od 1. júla 2007⁵³.

Hlavným cieľom týchto nových predpisov bolo prinútiť banky k tomu, aby dodržiavali kapitálové rezervy, ktoré odpovedajú ich individuálnemu rizikovému profóliu. Jednotlivé ciele dohody vyjadrovali:

- podporu bezpečnosti a stability finančného sektoru, zlepšenie konkurencieschopnosti
- kapitálové požiadavky zodpovedajúce rizikám
- zohľadnenie všetkých rizík
- uznanie interných bankových metód hodnotenia rizika
- aplikácia na banky po celom svete, medzinárodne jednotný systém
- posilnenie bankového dohľadu a trhu

Ako si môžeme všimnúť vyššie, uvedené ciele dohody Basel II sa neobmedzovali iba na formuláciu nových povinností ohľadom kapitálovej primeranosti, ale zaoberali sa taktiež povinnosťami regulátora pri bankovom dohľade a rozsahu zverejňovaných informácií bankami. Tieto tri oblasti dohody Basel II spoločne vytvárali „princíp troch pilierov“.

- 1. Minimálne kapitálové požiadavky**
- 2. Proces bankového dohľadu**
- 3. Trhová disciplína**

Cieľom Bazilejského výboru je zlepšiť pochopenie kľúčových problémov dozoru a zlepšenie kvality bankového dohľadu po celom svete. Je známy svojimi medzinárodnými normami o kapitálovej primeranosti, základných princípoch efektívneho bankového dohľadu a konkordátom o cezhraničnom bankovom dohľade. V roku 2010 v Singapore sa

⁵³ V súčasnej dobe sú už tieto smernice zmenené (doplnené) smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2010/76/EU a to z dňa 24. novembra 2010, pokiaľ ide o kapitálové požiadavky na obchodné portfólio a rezekuritizácie a o dohľad nad zásadami odmeňovania.

naposledy konala konferencia orgánov bankového dohľadu, ktorá sa uskutočňuje každé dva roky.

4.4.2 Smernica 2010/76/EU, ktorá mení smernice 2006/48/ES a 2006/49/ES

Ako som už vyššie uviedla v poznámke pod čiarou, *smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/76/EU z dňa 24. novembra 2010, mení smernice 2006/48/ES a 2006/49/ES, v oblasti kapitálových požiadaviek na obchodné portfólio a resekuritizácie a dohľad nad zásadami odmeňovania*. Táto nová smernica sprísňuje spôsob, akým banky posudzujú riziká spojené so svojím obchodným portfóliom, ukladá vyššie kapitálové požiadavky pre resekuritizácie, zvyšuje dôveru trhu prostredníctvom prísnejších požiadaviek na zverejňovanie informácií u sekuritizačných expozícií. Táto smernica okrem uvedených bodov vyžaduje, aby banky zdravo postupovali pri odmeňovaní, ktoré nepodporuje ani neodmeňuje nadmerné riskovanie.

- *Kapitálové požiadavky pre resekuritizácie* – resekuritizácie sú zložité finančné produkty, ktoré majú určitú rolu pri posudzovaní vývoja finančnej krízy. Banky, ktoré ich majú vo svojej držbe, môžu byť za istých okolností vystavené značným stratám. Smernica práve rieši vyššie kapitálové požiadavky pre resekuritizácie, aby bolo zaistené to, že banky patrične prihliadajú na riziká pri investovaní do týchto veľmi zložitých produktov.
- *Zverejňovanie informácií o expozícii sekuritizácie* – poriadne zverejňovanie informácií o úrovni rizík, ktorým sú vystavené banky, je nevyhnutné pre dôveru trhu v tento systém. Pravidlá uvedené v smernici sprísňujú požiadavky na zverejňovanie informácií, aby bola zvýšená dôvera trhu, ktorá je nevyhnutná k tomu, aby si banky začali znovu požičiavať peniaze.
- *Kapitálové požiadavky pre obchodné portfólio* – mení sa spôsob, akým banky posudzujú riziká spojené s jej obchodným portfóliom tak, aby boli úplne zohľadnené možné straty z nepriaznivých pohybov na trhu ako je napr. finančná kríza.

- *Postupy pri odmeňovaní v bankách* – nastáva zmena pri odmeňovaní v bankách a investičných podnikoch a to k podpore zdravej politiky odmeňovania, ktorá neodmeňuje a nepodporuje nadmerné riskovanie.⁵⁴

4.4.3 Ako sa kapitálová primeranosť vyvíjala podľa Bazilejského výboru

Bazilejská kapitálová dohoda z roku 1988, ktorá bola označovaná ako *Basel I*, patrila medzi prvé medzinárodné dohody týkajúce sa regulácie finančných rizík a to zatiaľ iba **úverových rizík**. Tejto skutočnosti odpovedal aj vzorec, ktorým sa kapitálová primeranosť vyjadrovala:

$$\text{KAP} = \frac{\text{kapitál}}{\text{„ocenené“ úverové riziko}} = \frac{\text{tier 1 + tier 2 - odčítateľné položky}}{\text{rizikovo vážené aktíva}} \times 100 \text{ v (\%)}$$

Zdroj: Vlastné spracovanie

Keďže bazilejský výbor pri tvorbe výpočtu kapitálovej primeranosti počítal „iba“ s úverovým rizikom, nastávali otázky, ako „oceniť“ toto riziko a k akému kapitálu počítať túto primeranosť. Podľa pôvodnej Bazilejskej dohody bol kapitál tvorený súčtom tzv. tierov (tier – vrstva kapitálu).

Tier 1 (základný kapitál, jadrový kapitál)

– je tvorený kvalitným jadrovým kapitálom a je rozhodujúci pre ziskové a konkurenčné schopnosti danej finančnej inštitúcie.

Tier 2 (dodatkový kapitál)

– je menej kvalitný dodatkový kapitál, ktorý nesmie prekročiť 100 % základného kapitálu

Tier 3 (dodatkový kapitál)

– je ešte menej kvalitný dodatkový kapitál ako tier 2, je tvorený krátkodobým podriadeným dlhom, ktorý musí spĺňať určité podmienky (nezaistený termínový dlhový kapitál minimálnou pôvodnou splatnosťou aspoň 2 roky)

Keď sa pozrieme na vyššie uvedený vzorec vidíme, že kapitál banky je tvorený súčtom tierov (1 a 2), ktorý je zmenšený o odčítateľné položky. V prípade, že sa chceme

⁵⁴ Eutópska komisia [online]. Bankovníctvo regulovaného kapitálu [citované 21.2.2011]. Dostupné na www.ec.europa.eu.

zaoberať rizikom v pôvodnej Bazilejskej dohode, k tomu bola využitá riziková váha aktív, kde každému aktívu, na ktoré dopadá úverové riziko, bola priradená riziková váha.

Kapitálová primeranosť ako podiel kapitálu a rizikovo vážených aktív musela dosiahnuť prinajmenšom výsledok 0,08 a po vynásobení 100 to bolo 8 %. Aj keď pôvodný návrh podpísali len krajiny G10, stala sa takto definovaná kapitálová primeranosť celosvetovo uznávaným štandardom, ktorý bol akceptovateľným indikátorom finančnej sily bánk.

V roku 1996 bol prijatý dodatok Bazilejskej dohody k výpočtu kapitálovej primeranosti, ktorý rozdeľuje portfólio banky na bankové a obchodné portfólio a zároveň implementuje do ukazateľa kapitálovej primeranosti **trhové riziko**. Ako to vypadá po úpravách môžeme vidieť nasledovne:

$$\text{KAP} = \frac{\text{kapitál} \quad \text{tier 1 + tier 2 - odčítateľné položky + tier 3}_{\text{využitý}}}{\text{„ocenené“ riziká} \quad \text{kapitálová požiadavka A + kapitálová požiadavka B}} \times 0,08 \times 100 \text{ v (\%)}$$

Zdroj: Vlastné spracovanie

Z uvedeného vzorca vidíme, že od pôvodnej verzie sa líši v čitateli aj menovateli. V čitateli sa zvýšil kapitál o tier 3 a to len „využitý“, ktorý obsahuje krátkodobý podriadený dlh a čistý zisk obchodného portfólia. V menovateli sa už prejavuje zmena v regulácii rizík a to tak, že kapitálovej požiadavke A odpovedá regulácia úverového rizika bankového portfólia a kapitálovej požiadavke B odpovedá regulácia úverového rizika obchodného portfólia a regulácia trhového rizika. Tak ako v prvom prípade, výsledok kapitálovej primeranosti musí byť prinajmenšom 8 %.

Medzi najnovšie podoby Bazilejskej dohody patrí *Basel III*. Skupina guvernérov centrálnych bánk a predstavitelia dohľadu sa dohodli na tomto rámci v septembri 2009 a v decembri toho istého roku boli stanovené konkrétne návrhy. Base III je súčasťou kontinuálneho úsilia výboru, aby bol posilnený bankový regulačný rámec. V podstate ide o zlepšenie odolnosti bánk v krízových situáciách prostredníctvom požiadaviek na kapitálovú primeranosť a taktiež na kvalitatívne prvky riadenia bánk. Pri pohľade na predošlé dva koncepty si môžeme všimnúť, že boli podporované procesom riadenia a balansovania medzi rizikom, kapitálom a ziskom. Tieto postupy ale vôbec nepočítali a ani nezahrňovali prítomnosť finančnej krízy, o čo sa vlastne snaží práve Basel III.

Od 1. januára 2011 nastávajú výrazné zmeny v štruktúre kapitálu, kedy sa zjednodušuje jeho štruktúra a to tak, že sa ruší jeho zložka určená len na krytie trhových rizík. Posilňuje sa význam pôvodného kapitálu, ktorý má postupne tvoriť výraznú väčšinovú zložku zdrojov. Súčasný minimálny limit 8 % by mal byť v priebehu niekoľkých rokov navyšovaný až na 10,5 % a to predpokladom v roku 2019. Z týchto požiadaviek bude 2,5 % kapitálových zdrojov pre kapitálové rezervy nad rámec rizík.

Podľa riaditeľky úseku centrálného riadenia rizík v Českej sporiteľni RNDr. Moniky Laušmanovej, CSc., ktorá pôsobí ako predsedkyňa Komisie pre bankovú reguláciu v Českej bankovej asociácii, znamená snaha o lepšie pokrytie rizík v novej regulácii, zvýšenie kapitálových požiadaviek hlavne na úverové riziko protistrany v oblasti obchodov s cennými papiermi a operáciami, ktoré nie sú centrálnne vysporiadané. Podľa odhadov zástupcov českých bankových domov dôjde v ČR k približne zdvojnásobeniu kapitálových požiadaviek z trhových rizík obchodného portfólia, čo však stále nepredstavuje v ČR veľkú hodnotu. Z predošlého textu môžeme sledovať, že nová regulácia prináša so sebou veľmi zložité a komplikované výpočty, v ktorých sa stráca ekonomická podstata celého výpočtu.⁵⁵

4.4.4 Kapitálová primeranosť v českom bankovníctve

Medzi základné ustanovenia o kapitálovej primeranosti bánk v Českej republike patrí ustanovenie §12 zákona o bankách 21/1992 Zb., ktorý určuje povinnosti bánk, aby dodržiavali kapitálovú primeranosť na konsolidovanom a individuálnom základe. Podľa poslednej vyhlášky 123/2007 Zb., o pravidlách obozretného podnikania bánk, sporiteľných a úverových družstiev a obchodníkov z cennými papiermi, došlo k výrazným zmenám práve pri výpočtoch. Do pôvodného výpočtu boli zahrnuté úverové a trhové riziko, ale po novelizácii tam patrí aj operačné riziko. Táto zmena vo výpočte a určovaní kapitálovej primeranosti má pramene aj v práve Európskej únie, ktorú som zmienila už v predošlej podkapitole.

4.5 Problematika úžery a nový zákon o spotrebiteľskom úvere

V predošlom texte som sa zaoberala skôr teoretickými záležitosťami v bankovom systéme, regulácii a podnikaní. V tejto podkapitole sa chcem zamerať viac na aktuálne

⁵⁵ Bankovníctví [online] Basel III může pozitivně ovlivnit řízení bank [citované 28.2.2001]. Dostupné na www.bankovnictvi.ihned.cz.

novinky a praktické veci v podnikaní bánk v rámci poskytovania úverov v Českej republike.

Keď sa zamyslím nad celým fungovaním podnikania bánk v rámci poskytovania úverov, napadá mi jedna otázka. Ako je možné, že banky poskytujú úvery svojim klientom za „vysoké“ úroky, ktoré v niektorých prípadoch presahujú aj 20 %, a pritom bankám práve peniaze požičiava CB za tzv. lombardnú sadzbu⁵⁶, ktorá je za posledných 10 rokov na najnižšej možnej miere? Vid' Príloha č. 3/1.

4.5.1 Prečo banky poskytujú úvery za vysoké úroky?

Na tento problém sa môžeme pozrieť z viacerých strán a potom si každý z nás môže urobiť svoj vlastný názor.

Z pohľadu obchodných bánk pri existujúcom riziku

Ako som už vyššie uviedla, centrálna banka znižuje úrokové sadzby, a tak vysielá signál obchodným bankám, že má voľné a lacné zdroje peňazí. Aj keby sa teoreticky mali úroky bankových vkladov a poskytovania úverov odvíjať od sadzieb centrálnej banky, v skutočnosti to ale nezávisí len na týchto sadzbách.

Pri pohľade na úroky centrálnej banky by mal byť predpoklad, že by trhové sadzby na to mali reagovať ale skutočnosť je iná. Je to spôsobené tým, že je neistá doba a cenu poskytovaných úverov neovplyvňujú ani tak vyhlasované úrokové sadzby, ako rizikové prekážky. Keď sú vyhliadky ekonomiky neisté, neistota panuje aj medzi tými, ktorí majú prijaté úvery splácať. Z toho ďalej vyplýva, že každá banka, ktorá poskytuje úver, nesie riziká, že daný klient nebude úver splácať. V náväznosti na to práve banky zvažujú komu vlastne majú požičať a komu nie, a čo daný klient môže poskytnúť ako zástavu, poprípade aká je jeho platobná neschopnosť, aby bola väčšia pravdepodobnosť vrátenia peňazí. A tu môžeme práve sledovať ten hlavný faktor, od ktorého sa potom odvíjajú úrokové sadzby bánk pri poskytovaní úverov.

⁵⁶ Lombardná sadzba – je percentuálna sadzba, za ktorú si obchodné banky môžu požičať peniaze od centrálnej banky oproti zástave cenných papierov (kedysi šlo o „lombardný úver“, dnes sa táto operácia nazýva „marginálna požičaná facilitá“). Centrálna banka vďaka tejto sadzbe môže regulovať obeh peňazí. Zvýšením lombardenj sadzby dochádza k zdraženiu úpeňazí a banky si požičiavajú menej.

Banka sa rozhoduje či poskytnúť alebo neposkytnúť pôžičku, a taktiež musí pri určovaní jej ceny zohľadniť aj riziká spojené z vrátením peňazí. Pre banku je poskytovanie úverov zdrojom príjmu a biznisom a ako subjekt, ktorý pozerá na svoj vlastný úžitok chce, aby jej obchody boli čo najúspešnejšie. V niektorých prípadoch sa môžu vyskytnúť okamžiky, keď na úver s patričnou rizikovou maržou dosiahne aj pochybný dlžník ale banky najradšej požičiavajú klientom, ktorých poznajú, ktorí už v minulosti prejavili svoju platobnú morálku a môžu ponúknuť niečo, čo bude slúžiť ako zástava. Pri pohľade na dnešné sadzby úverov však vidíme, že aj dôveryhodný klient zaplatí za úver viac. Tu potom nastáva otázka: ide banke o to aby maximalizovala svoj zisk alebo sa to odvíja od ceny peňazí na finančných trhoch?

Z pohľadu obchodných bánk pri financovaní poskytovaných úverov

V predošlom texte som riešila otázku, či ide banke o maximalizáciu zisku alebo cenu peňazí na finančných trhoch. V tejto časti sa chcem venovať bližšie financovaniu poskytovaných úverov od banky.

Úlohou každej banky pri poskytovaní úverov je, aby zabezpečila schopnosť získať zdroje pre financovanie tohto úveru po celú dobu jeho života. Týmito zdrojmi môžu byť vklady, pôžičky na medzibankovom trhu, poprípade dlhopisy alebo pôžičky od centrálnej banky. Ak má banka v danom okamžiku nedostatok peňazí (likvidity), potom sa snaží o získanie peňazí na medzibankovom trhu. Tieto úrokové sadzby na medzibankových trhoch udávajú medzibankové sadzby, ako je napr. sadzba PRIBOR⁵⁷ (Prague Interbank Offered Rate) alebo londýnska sadzba LIBOR (London Interbank Offered Rate). Medzibankové sadzby predstavujú referenčné sadzby o tom, aká je cena peňazí. V nasledujúcej tabuľke č. 4.1 je ukážka ako sa PRIBOR vyvíjal v tomto mesiaci.

⁵⁷ PRIBOR – je priemerná sadzba, za ktorú sú banky ochotné si požičať peniaze na českom medzibankovom trhu. PRIBOR sa používa často ako referenčný, tj. úrokové sadzby (floating rate) u niektorých úverov sú buď úplné, alebo z časti na sadzbu PRIBOR viazané a odvíja sa od nej (úroková sadzba sa napr. každý mesiac/3 mesiace/rok mení podľa vývoja PRIBOR).

Tab. č. 4.1 Úrokové sadzby na medzibankovom trhu- PRIBOR (v % p.a.)

Dátum	PRIBID⁵⁸	PRIBOR (1M)
01.03.2011	0,65	0,98
02.03.2011	0,65	0,97
03.03.2011	0,65	0,98
04.03.2011	0,65	0,98
07.03.2011	0,65	0,98
08.03.2011	0,65	0,98
09.03.2011	0,64	0,97
10.03.2011	0,64	0,97
11.03.2011	0,64	0,98
14.03.2011	0,64	0,98
15.03.2011	0,65	0,98
16.03.2011	0,65	0,98
17.03.2011	0,65	0,98
18.03.2011	0,66	0,99
21.03.2011	0,66	0,99
22.03.2011	0,64	0,97
23.03.2011	0,64	0,98
24.03.2011	0,65	0,98

Zdroj: Vlastné spracovanie Česká národní banka (24.3.2011)

Úrok na trhu je určovaný trhom, bankami, ktoré prijímajú vklady a poskytujú úvery, a ďalšími subjektmi, ktoré pôsobia na finančných trhoch. V prípade, že je dostatok voľných peňazí a ponuka prevyšuje dopyt, mala by úroková miera klesať. A taktiež to platí v opačnom prípade, ak je voľných peňazí málo a dopyt prevyšuje ponuku, úroková miera by mala stúpať.

Vždy je ale dôraz na dĺžku splatnosti, pretože úrokové trhy sú rozdelené práve podľa dĺžky splatnosti. Úrokové sadzby, ktoré takto vznikajú, ovplyvňujú aj ochotu bánk požičovať peniaze svojim klientom. Z celého tohto bloku na záver vyplýva, že to koľko dostaneme v banke za naše vklady a koľko zaplatíme za prijaté úvery predurčuje mimo iné takto určená cena peňazí na trhu.

⁵⁸ PRIBID – priemerná úroková sadzba, za ktorú si české banky môžu ukladať peniaze u iných českých bánk.

4.5.2 Problematika úžery

V poslednej dobe sa často hovorí o problematike úžery práve v súvislosti s požíčianím peňazí, kedy sa osoba, ktorá si požičia peniaze môže dostať do situácie, kedy nie je schopná tento úver splatiť. V mnohých prípadoch je to spojené s bezstarostnosťou ľudí, ktorí sa zadlžujú, až kým prídu o svoj majetok ale druhá strana tejto mince nám prinesie pohľad na podmienky poskytovania úverov bankami a ostatnými finančnými spoločnosťami. V názve tejto podkapitoly mám slovo „úžera“. Čo vlastne tento pojem znamená? Ako ho môžeme definovať?

Podľa § 218 zákona 40/2009 Zb., trestného zákonníka pácha úžeru ten: *„Kto zneužije niečiu slabosť, tieseň, neskúsenosť, ľahkomyselnosť alebo niečie rozrušenie, dá sebe alebo inému poskytnúť alebo sľúbiť plnenie, ktorého hodnota je k hodnote vzájomného plnenia v hrubom nepomere, alebo kto takú pohľadávku uplatní alebo v úmysle uplatniť ju na seba prevedie“*.

Úžera je v každom prípade nebezpečný problém, ktorý stojí hlavne nad sociálne slabými, ľuďmi s menším vzdelaním a s chýbajúcimi skúsenosťami. Samozrejme môžeme tam zaradiť aj hazardérov a gamblérov, ktorý pokúšajú svoj osud a priživujú sa na nich hlavne podvodníci, ktorý využívajú ich slabosť.

V dnešnej ekonomike sú problémom aj prípady, kedy je pre schválenie úveru vyžadovaný nenávratný poplatok za niekoľko tisíc Kč a následne na to sa môže stať, že tento úver nie je schválený a človek nedostane ani úver a ani nenávratný poplatok. V českej ekonomike je tento postup ale úplne legálny, pretože v českom bankovom systéme a zároveň v celej oblasti požíčievania peňazí nie je zavedený systém úrokových stropov. Zo strán kompetentných osôb boli rôzne návrhy na obmedzenie úžery, tieto návrhy ale neprešli. Prečo? Z akého dôvodu?

Úrokové stropy fungujú napr. na Slovensku, v Poľsku, ale taktiež vo Francúzsku či Taliansku.

Keď si zoberieme príklad zo Slovenska, tam je maximálna výška RPSN podľa jednotlivých kategórií úverov limitovaná dvojnásobkom priemernej hodnoty RPSN reportovanej jednotlivými poskytovateľmi a zároveň nesmie prekročiť štvornásobok hodnoty váženého priemeru priemerných hodnôt RPSN a priemernej úrokovej miery za všetky typy spotrebiteľských úverov, čo vyplýva z nariadenia vlády.

V Poľsku je existencia úrokových stropov zakomponovaná v občianskom zákonníku, podľa ktorého nesmie úroková sadzba prekročiť štvornásobok lombardnej sadzby Poľskej národnej banky. V zákone o spotrebiteľskom úvere zaviedol poľský zákonodarca maximálnu sadzbu nákladov spotrebiteľského úveru, teda celkovú výšku poplatkov, provízie a ostatné náklady, ktoré súvisia s uzavretím zmluvy o spotrebiteľskom úvere.

V Taliansku sa za nepovolené úrokové sadzby označujú sadzby, ktoré prevyšujú oficiálne stanovenú úroveň. So štvrtročnou frekvenciou sa tak prispôsobuje tento limit úrovni jeden a pol násobku priemernej ročnej efektívnej úrokovej miere aplikovanej bankami a ďalšími finančnými inštitúciami.

Z pohľadu oponentov na zavedenie úrokových sadzieb je argumentácia, že by práve tieto opatrenia obmedzili dostupnosť úverov u solidných poskytovateľov akými su banky, pretože oni sú regulované ČNB a tým pádom by mohol nastať presun žiadostí o spotrebiteľské úvery do neregulovanej časti ekonomického sektoru, medzi ktoré patria nebankovní poskytovatelia úverov, na ktorých dohliada Česká obchodná inšpekcia, čím by sa postavenie žiadateľov podstatne zhoršilo.

Úrokové stropy obsahoval návrh ČSSD na začiatku roku 2010, ktorý stanovil, že RPSN (ročná percentuálna sadzba nákladov) nesmela prekročiť zákonný limit odvíjajúci sa od tzv. repo sadzby⁵⁹ Českej národnej banky. Úver do 9 999 Kč nesmel repo sadzbu prekročiť o 30 %, nad 10 000 Kč viac ako o 25 % a pri úveroch nad 30 000 najviac o 20 %. Podobný návrh prišiel aj zo strany poslancov KDU-ČSL, ktorý obmedzoval výšku úrokovej miery a v súčasnej dobe by tak podľa tohto návrhu úroková miera činila 12,25 %.

V prípade že by akákoľvek banka vrátane firiem túto hranicu prekročila, mohla by byť podľa trestného zákoníku stíhaná za úžeru.⁶⁰ Žiadny z týchto návrhov ale neprešiel Poslaneckou snemovňou.

4.5.3 Zákon o spotrebiteľskom úvere

Od 1. januára 2011 sa stáva účinný zákon č. 145/2010 Zb., o spotrebiteľskom úvere, ktorý nahrádza a zároveň ruší zákon č. 321/2001 Zb., o niektorých podmienkach

⁵⁹ Repo sadzba – je úroková sadzba, za ktorú odkupuje CB od komerčných bánk nimi eskontované zmenky (reeskont). CB reeskontuje len prvotriedne zmenky, kde ich zostávajúca doba splatnosti nie je dlhšia ako 3 mesiace.

⁶⁰ SCHWARZ, J. Regulace lichvy. Návrhy ČSSD a KDU-ČSL na omezení lichvy. *Čtrnáctideník CEVRO Institutu*. Dostupné na www.cevro.cz.

zjednaní spotrebiteľského úveru. Práve v súvislosti s jeho prijímaním sa opäť otvorila otázka, aká výška úrokov je ešte zákonná v súlade s dobrými mravmi.

Podľa odborníkov v oblasti financií boli možnosti boja proti úžere v novom zákone využité len polovične. Nový zákon vychádza v ústrety spotrebiteľom v oblasti informovania, kedy sú na spoločnosť poskytujúcu úver (banku) kladené vyššie nároky zo strany poskytovania informácií pri úveroch pre spotrebiteľov.

Tieto nároky spočívajú v tom, že banka či iná spoločnosť musí podať náležité vysvetlenie spotrebiteľovi, aby bol schopný posúdiť, či navrhovaná zmluva zodpovedá jeho požiadavkám. V prípade, že spoločnosť ponúka úver formou reklamy, musí informovať spotrebiteľa jasne, zreteľne a výstižne formou reprezentatívneho príkladu⁶¹. V prípade, že by spoločnosť porušila svoju povinnosť spotrebiteľa náležite informovať, dopustila by sa správneho deliktu, za ktorý môže byť uložená pokuta až do výšky 5 000 000 Kč, pri porušení povinného odborného posúdenia schopnosti žiadateľa splácať úver môže byť pokuta až 2 000 000 Kč.

Táto konštrukcia sa ale nepáči Združeniu obrany spotrebiteľov (ZOS), je vnímaná ako nedostatočná, pretože spotrebiteľa málo ochraňuje. ZOS vníma ako účinnejšie zavedenie určitých stropov nákladov na úver. Podľa § 9 zákona o spotrebiteľskom úvere a o zmene niektorých zákonov úverujúca spoločnosť teda aj banka je povinná odborne posúdiť schopnosť žiadateľa úver splatiť a to na základe dostatočných informácií získaných od spotrebiteľa, a ak je nevyhnutné, nahliadnutím do databázy umožňujúcej posúdenie úveru schopnosti spotrebiteľa do tzv. registra dlžníkov⁶².

V prípade, že dôvodom neposkytnutia spotrebiteľského úveru je výsledok vyhľadávania v databáze, ktorá umožňuje posúdenie úveru schopnosti spotrebiteľa, veriteľ okamžite a bezplatne túto osobu informuje o výsledku a povie mu údaje o použitej databáze.⁶³

Zákon posilňuje práva spotrebiteľov aj v tom, že môžu podľa § 11 ZoSÚ odstúpiť od zmluvy do 14 dní bez udania dôvodu, pričom nie sú povinní platiť žiadny sankčný poplatok. V tomto zákone je regulované aj predčasné splatenie úveru a to v § 15 ZoSÚ,

⁶¹ Povinné informácie v reklame, pred uzavrením zmluvy, v zmluve a po dobu trvania spotrebiteľského úveru vo forme prečerpania sú uvedené v Prílohách 1 – 4 ZoSÚ.

⁶² Register dlžníkov (Úverový register) je databáza evidujúca hlavne osoby a organizácie, ktoré neplatia pravidelne svoje záväzky. Jeho zmyslom je pomôcť bankám a ďalším subjektom pri zisťovaní spoľahlivosti svojich potenciálnych dlžníkov.

⁶³ § 9 odst. 4 Zákona o spotrebiteľskom úvere a o zmene niektorých zákonov.

kedy úverujúca spoločnosť môže požadovať po spotrebiteľovi náklady za predčasné splatenie, ale tieto náklady nesmú presiahnuť 1 % z predčasne splatenej časti celkovej výšky úveru, ak presahuje doba medzi predčasným splatením a zjednaným koncom úveru 1 rok a v prípade že je menšia, nesmie výška náhrady nákladov presiahnuť 0,5 % splatenej časti úveru.

Ako nedostatok zákona sa vníma neprítomnosť obmedzujúcich rozhodcovských doložiek⁶⁴, ktoré obecne v práve ochrany spotrebiteľov môžu byť na úkor slabšej strany zneužívané.

Ročná percentuálna sadzba nákladov (RPSN) – predstavuje úhrn všetkých poplatkov a iných nákladov, ktoré musí dlžník pri riadnom plnení svojich povinností z úverovej zmluvy nutne zaplatiť vedľa istiny v súvislosti s poskytnutým úverom za celú dobu trvania svojho záväzku, ktorý je vyjadrený percentuálnym podielom z dlžnej čiastky za obdobie jedného roku. RPSN odpovedá na ročnom základe celkovej súčasnej hodnoty čerpania na jednej strane celkovej súčasnej hodnoty splátok a platieb poplatkov na strane druhej.

Vypočíta sa podľa nasledujúceho vzorca:

$$\sum_{k=1}^m C_k (1 + X)^{-t_k} = \sum_{l=1}^{m'} D_l (1 + X)^{-s_l}$$

Zdroj: Výpočet podľa zákona č. 145/2010 Zb., o spotrebiteľskom úvere

X - je RPSN,

m - je číslo posledného čerpania,

k - je číslo čerpania, preto $1 \leq k \leq m$,

C - je čiastka čerpania k,

k

t - je interval vyjadrený v rokoch a zlomkoch roku medzi dátumom

k - prvého čerpania a dátumom každého následného čerpania, preto

$t = 0,$

1

⁶⁴ Rozhodcovská doložka – je doložka k zmluve, ktorá prináša do prípadných sporov jasné pravidlá v prípadoch neplnenia zmluvy.

m' - je číslo poslednej splátky alebo platby poplatkov,

l - je číslo splátky alebo platby poplatkov,

D - je výška splátky alebo platby poplatkov,

l

s - je interval vyjadrený v rokoch a zlomkoch roku medzi dátumom

l - prvého čerpania a dátumom každej splátky alebo platby poplatkov.

4.5.4 Novinky v posudzovaní rizikovosti klienta

Ako som už vyššie uviedla, zákon bankám a ostatným spoločnostiam v ich podnikaní v rámci poskytovania spotrebiteľských úverov určuje podmienky, za akých je možné posúdiť schopnosť žiadateľa splatiť daný úver.

Tento rok prichádza na trh novinka a to u Českej sporiteľni, kedy táto najväčšia banka v Českej republike čo do počtu klientov, okrem obvyklých požiadaviek na príjem či rodinný stav, začne posudzovať u žiadateľov ich miesto bydliska. Česká sporiteľňa kvôli tejto novinke rozdelila Česko na 52 000 mikroregiónov, ktoré „preložila“ 2,5 miliónmi svojich klientov s úverom. Mikroregióny si bude vnútorne deliť do desiatich rizikových skupín, pričom kritérium bývania bude hrať v celkovom procese schvaľovania približne tretiu až štvrtú najdôležitejšiu rolu. Na základe tohto rozdelenia získala prehľad o tom, kde bývajú problémoví klienti. Banka zatiaľ tento systém nechce zaviesť pre svojich súčasných klientov, ktorí by chceli žiadať o úver.

„Možno by nám to trochu s rizikovosťou pomohlo, ale nie je to nutné. Máme dosť informácií a hlavne máme s klientmi vybudovaný dlhodobý vzťah,“ povedal šéf kontroly úverového rizika Českej sporiteľne Pavel Voříšek, ktorý viedol tento projekt.⁶⁵ Tento systém schvaľovania by sa mal zaviesť do prevádzky v prvej polovici tohto roku, aj keď sa v tomto prípade postupuje veľmi opatrne, pretože je tu obava z reakcie odmietnutie ľudí.

Česká sporiteľňa robila výskum v rámci jednotlivých regiónov a zistila, že v najhorších mikroregiónoch je až 50 % pravdepodobnosť nesplatenia úveru a naopak v najlepších oblastiach bola táto pravdepodobnosť len 0,5 %.

⁶⁵ MAŠEK, J. Spořitelna začne schvalovat úvěry podle vaší adresy. *Mladá fronta DNES*. Dostupné na <http://mf.dnes.newtonit.cz/tisk.asp?cache=300880>.

V Európe sa posudzovanie rizikovosti klienta podľa adresy moc nevyužíva, skôr v Spojených štátoch. Toto posudzovanie klientov vypadá tak, že tam banky robia tzv. transakčný scoring, pri ktorom sa priebežne sleduje správanie klientov s úverom alebo kreditnou kartou. Banky sa zameriavajú na to, ako ich klienti hospodária so svojimi peniazmi. Ak sa stane, že klient príliš často utráca peniaze v kasínach, má menšiu šancu pri získaní úveru ako ten, ktorý si pravidelne sporí a raz za čas si kúpi napr. vybavenie do domácnosti apod.

4.5.5 Judikatórny pohľad

Súdne rozhodovanie v českom prostredí poskytuje určitý „návod“ pre určovanie prípadov úžery. Medzi dôležité judikáty Najvyššieho súdu (NS) v trestnoprávných veciach patrí rozhodnutie sp. Zn. 5 TDO 1282/2004. V tomto prípade sa obvinený dopustil toho že: *„požičiaval poškodeným rôzne finančné čiastky s vyšším úrokom, ktorý sa pohyboval v rozmedzí 70 – 200 % za rok“* Dôležitá právna veta v tomto rozhodnutí NS je nasledujúca: *„Pri poskytovaní úverov a pôžičiek existuje z hľadiska požadovaných úrokov určitá hranica, ktorá oddeľuje štandardnú podnikateľskú činnosť prevádzkovanú v súlade s právnym poriadkom a úžeru. Uvedenou hranicou je podľa trestného zákona to, čo sa dá pokladať za hrubý nepomer medzi vzájomnými plneniami páchatel'a a poškodeného v zmysle §253 odst. 1 trestného zákona. Poskytnutie pôžičky s úrokom dosahujúcim 70 % a viac za rok sa na takom hrubom pomere zakladá“*.⁶⁶

V ďalšom prípade rozhodnutia NS sp. zn. 5 TDO 248/2003 požičal obvinený dvakrát 100 000 Kč poškodenému, pričom poškodený mu mal každý mesiac až do zaplatenia celej čiastky platiť mesačný úrok vo výške 11 000 Kč. NS v tomto rozhodnutí uviedol, že spáchanie trestného činu úžery postačí, aby takú povahu mal len zjednaný úžerný úrok. *„Úžerskú povahu v zmysle § 253 odst. 1 druhej vety trestného zákona nemá totiž požičaná istina, ktorú mal poškodený vrátiť, ale zjednaný úžerský úrok vo výške 66 % za rok, ktorý je súčasťou pôvodnej pôžičky“*.⁶⁷

V občianskoprávnom súdnictve sa NS k výške úrokov, ktorú je možné považovať za úžerskú vyjadril v rozhodnutí NS sp. zn. 21 CDO 1484/2004 kedy predniesol, že: *„neprimeranou a odporujúcou dobrým mravom je spravidla taká výška úrokov zjednaná*

⁶⁶ Nejvyšší soud České republiky [online] . Rozhodnutí NS 5 TDO 1282/2004 [cit. 17.3.2011]. Dostupné na www.nsoud.cz.

⁶⁷ Nejvyšší sou České republiky [online]. Rozhodnutí NS 5 TDO 248/2003 [cit. 17.3.2011]. Dostupné na www.nsoud.cz

*v zmysle ustanovenia § 658 odst. 1 občianskeho zákonníka, ktorá podstatne presahuje úrokovú mieru v dobe jej zjednaní obvyklú, stanovenú hlavne s prihliadnutím k najvyšším úrokovým sadzbám uplatňovaným bankami pri poskytovaní úverov alebo pôžičiek. V prejednávanej veci súdy zistili že úroková miera pri úveroch poskytovaných bankami bola v dobe uzavretia zmlúv o pôžičke 9 – 15,5 % ročne. Vzhľadom k tomu, že dohodnutá výška úrokov (vo výške 60 % ročne) podstatne presahovala hornú hranicu tejto obvyklej úrokovej miery, je za tejto situácie odôvodnený právny záver, že išlo o dojednanie, ktoré je v rozpore s dobrými mravmi, a teda v zmysle ustanovenia § 39 občianskeho zákonníka neplatné.*⁶⁸

V predchádzajúcom texte som popisovala rozhodnutia NS, kedy v daným spore bol úrok považovaný za úžerský. V nasledujúcom rozhodnutí bude popísaný presný opak. Ide o rozhodnutie NS sp. Zn. 29 CDO 4935/2008, kedy sa dodávateľ domáhal preskúmania rozhodnutia krajského súdu, pretože považoval výšku úrokov z omeškania za otázku zásadného právneho významu, v čom mu ale NS nedal za pravdu. „*zásadný právny význam nemá napadnuté rozhodnutie ani v otázke výšky úrokov z omeškania (rozpor s hmotným právom nie je daný a zjednaná výška úroku (31 % ročne) ho nerobí úžerským ani z pohľadu obdobných vecí prejednávaných a rozhodovaných Najvyšším súdom)*“.⁶⁹

⁶⁸ Nejvyšší sou České republiky [online]. Rozhodnutí NS 21 CDO 1484/2004 [cit. 17.3.2011]. Dostupné na www.nsoud.cz

⁶⁹ Nejvyšší sou České republiky [online]. Rozhodnutí NS 29 CDO 4935/2008 [cit. 17.3.2011]. Dostupné na www.nsoud.cz

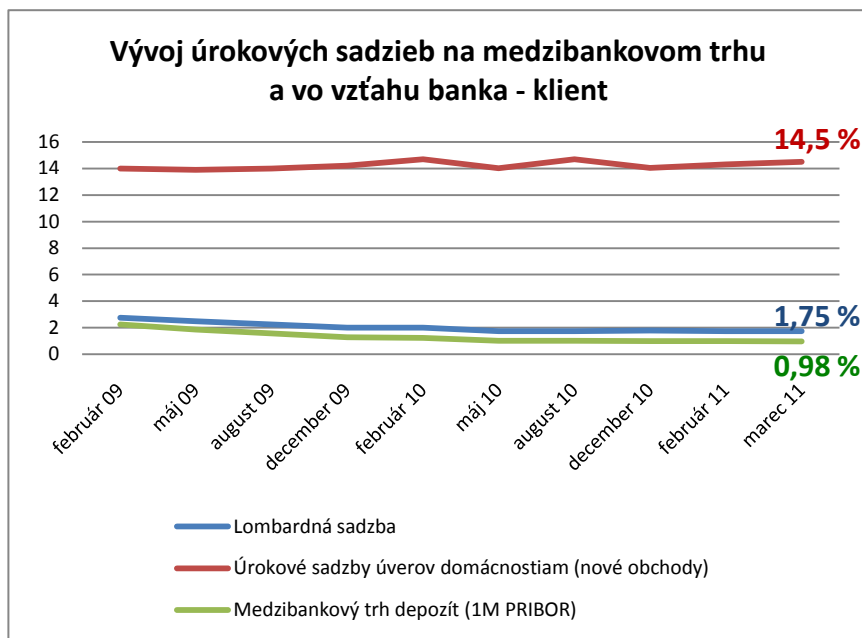
5 Návrhy na zmeny v zákonoch

- **zohľadnenie nie len rizík a výdajov, ale aj ziskov**

Banky sú inštitúcie motivované ziskom, ktoré podnikajú na finančnom trhu v Českej republike. Ich zisky pochádzajú hlavne z investícií, požičiavaní peňazí a bankových poplatkoch. Keď sa zameriam na oblasť poskytovania úverov, už v predošlej kapitole som zmieňovala kde, a ako komerčné banky získavajú peňažné prostriedky pre tieto obchody. Hlavným zdrojom je medzibankový peňažný trh a taktiež možnosť požičať si financie od Centrálnej banky. Ako som už vyššie uviedla, lombardná sadzba je v súčasnej dobe na najnižšej možnej úrovni za posledných 10 rokov a pri pohľade na vývoj sadzby PRIBOR tomu nie je inak.

Z toho môžem usúdiť, že banky si v súčasnej dobe môžu požičať peňažné prostriedky za veľmi nízke úroky, ale paradoxom je, že pôžičky, ktoré poskytujú svojim klientom sú úročené niekoľko násobne vyšším úrokom. Názorný príklad vývoja úrokových sadzieb je v nasledujúcom grafe.

Obr. č. 5.1 Vývoj úrokových sadzieb vo vzťahu banka – klient (2009 - 2011)

Zdroj: Vlastné spracovanie z údajov ČNB

Banky v tomto prípade ospravedlňujú výšku úrokov u poskytovaných úverov tým, že vzhľadom na súčasnú dobu zohľadňujú rizikovú prirážku, a preto sa úrokové sadzby pohybujú na tak vysokej úrovni.

Samozrejme nemôžem zabudnúť ani na to, že banky okrem existujúcich rizík pri poskytovaní úverov a investovaní, zohľadňujú náklady na mzdy svojich pracovníkov, náklady na prevádzku pobočiek a taktiež náklady, ktoré súvisia s pokrokom danej banky a jej budúcnosťou. Banky taktiež, ako každý podnikateľský subjekt, nemôžu nechať svoj osud len tak „plávať“. Ak by ostali stáť na jednom mieste a nesnažili by sa o konkurencieschopnosť na trhu, prišli by o svojich klientov, čo by mohlo viesť skôr či neskôr k úpadku danej finančnej inštitúcie. Z tohto pohľadu môžem do nákladov bánk zaradiť aj výdaje na reklamu či už v televízii, v rádiu alebo formou billboardov a letákov.

Okrem nákladov na prevádzku a investície sa pri určovaní úrokov bankami zohľadňuje aj aktuálna miera inflácie, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou nášho života a úrok v tomto prípade musí zohľadňovať aj tento fakt.

Pri zohľadnení „obidvoch strán jednej mince“ chcem uviesť v nasledujúcej tabuľke č. 1 hospodárenie štyroch najväčších bánk v Českej republike za posledné obdobie.

Tab. č. 5.1 Výsledky najväčších tuzemských bánk za obdobie 2009 – 2010
(v miliardách Kč)

	Objem bilancie na konci septembra 2010	Čistý zisk 1.-3.Q 2009	Čistý zisk 1.-3.Q 2010	Medziročný vývoj zisku (%)
ČSOB	908	9,19	10,25	12%
Česká sporitel'ňa	892	9,65	8,54	11,50%
Komerčná banka	697	8,44	9,96	18%
UniCredit Bank	258	2,02	2,34	16%

Zdroj: Vlastné spracovanie z údajov jednotlivých bánk

Z tabuľky je zjavné, že všetky uvedené banky (okrem Českej sporitel'ne) dosahujú za posledné obdobie stále vysoké zisky, napriek existencii vyššej rizikovosti poskytovania

úverov a taktiež pri zohľadnení všetkých existujúcich nákladov. Do ziskov sú samozrejme zahrnuté aj bankové poplatky, ktoré sú v Českej republike tak neoblíbenou témou.

Mojim návrhom na zmenu v tomto prípade je, aby banky pri určovaní úrokových sadzieb na úveroch neprihliadali len na riziká súvisiace z nesplatením daného úveru a náklady, ktoré im vznikajú, ale aj na výsledky svojho hospodárenia za posledné obdobie. Určite je dôležité v tomto prípade stanoviť opatrenie tak, aby bol bankový systém zachovaný a stabilný, a aby táto regulácia nespôsobila krach niektorých bánk v Českej republike.

- **presné znenie zákona o výške úrokov (RPSN) v prípade poskytovania úverov bankami**

V podkapitole *Problematika úžery* som sa zaoberala výškou úrokou a definovaním úžery ako problémom, ktorý v dnešnej spoločnosti existuje v súvislosti s poskytovaním úverov finančnými inštitúciami. Ešte raz by som rada uviedla presnú definíciu úžery:

Podľa § 218 zákona 40/2009 Zb., trestného zákonníka pácha úžeru ten: „*Kto zneužije niečiu slabosť, tieseň, neskúsenosť, ľahkomyselnosť alebo niečie rozrušenie, dá sebe alebo inému poskytnúť alebo sľúbiť plnenie, ktorého hodnota je k hodnote vzájomného plnenia v hrubom nepomere, alebo kto takú pohľadávku uplatní alebo v úmysle uplatniť ju na seba prevedie*“.

Keď si túto definíciu prečítam, hneď by mi malo byť jasné v akom konkrétnom prípade sa jedná o úžeru. V podstate z definície plynie, že sa jedná o určitý obchod medzi poskytovateľom pôžičky a prijímateľom, a za poskytnutie tejto služby dostane veriteľ plnenie (čiastku), ktoré je v hrubom nepomere.

Mne ale v tejto definícii chýba konkrétna hodnota. Je tam napísaný výraz „hrubý nepomer“, ale čo to vlastne znamená? Pre človeka, ktorý je momentálne v núdzi a tie peniaze potrebuje, môže byť napr. RPSN 60 % v danú chvíľu vyhovujúce. Z druhej strany, keď sa na to pozrie iný človek, ktorý tie peniaze nepotrebuje a vidí tie úroky a poplatky, tak sa mu z toho zatočí hlava. Kde je tá presná hranica, kedy dochádza k „hrubému nepomeru“? V prípadoch z rozhodnutí Najvyššieho súdu Českej republiky som taktiež nikde nenašla nič konkrétne, žiadnu hranicu, ktorá by bola jednoznačná k posudzovaniu daného prípadu.

Mojím návrhom je, aby bolo zo zákona jednoznačne jasné, kedy je úrok ešte prípustný a kedy sa jedná o úžeru, aby sa podľa toho mohli riadiť nie len banky, ale aj ostatné finančné inštitúcie, ktoré požičiavajú peniaze. Navrhujem, aby to bolo ohraničené číselnými hodnotami, čo by do budúcnosti mohlo pomôcť práve pri rozhodovaní v podobných prípadoch.

- **úrokové stropy**

Ako som už uviedla, v bankovníctve v Českej republike nie je zavedený systém úrokových stropov. Banky v podstate môžu požičiavať peniaze svojim klientom za „akýkoľvek“ úrok, ktorý ešte budú ochotní akceptovať. Je to dobré alebo zlé?

Z pohľadu bánk je to úplná voľnosť a to napriek tomu, že bankovníctvo je síce podnikateľský sektor ale je regulovaný centrálnou bankou. Čo sa ale týka určovania úrokových sadzieb, tam v podstate „žiadna“ regulácia neexistuje, iba tak v trestnom zákonníku, kde je zakotvená úžera ale jej definícia je nepresná a každý si ju môže vyložiť po svojom.

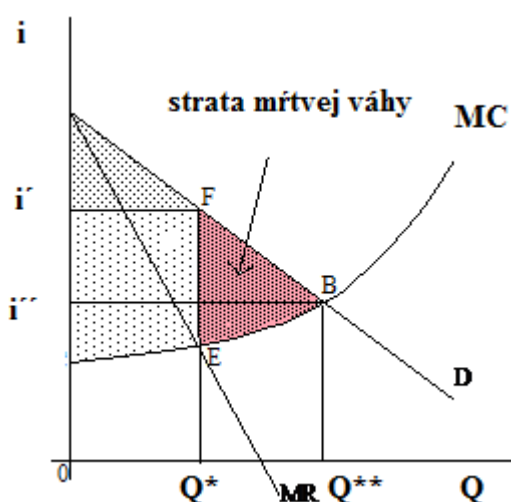
Ako som už zmieňovala, začiatkom tohto roku sa zaviedol nový zákon o spotrebiteľskom úvere, ktorý priniesol nové zmeny hlavne v oblasti podania presných informácií spotrebiteľovi, aby bol poriadne informovaný pred tým, ako si vezme spotrebiteľský úver. Tento zákon síce spotrebiteľov informuje o všetkých poplatkoch v súvislosti s daným úverom, ale v zákone nie je žiadna regulácia v súvislosti z určovaním výšky úrokových sadzieb, takže banky si v podstate môžu dať „akékoľvek“ sadzby.

Pri fungovaní úrokových stropov je určite potrebné zamyslieť sa nad tým, aké dopady to bude mať na konkurenčný boj v rámci poskytovania úverov. Keby bola nastavená určitá hranica maximálnych úrokov, je možné, že by banky a ostatné finančné inštitúcie využili práve túto hranicu a veľa by sa ich pohybovalo práve na tomto limite. Na druhej strane, by ale mohol nastať konkurenčný boj z pohľadu „poplatkovej politiky“. Banky by v rámci konkurencie mohli poskytovať úvery z nižšími úrokmi, ale na druhej strane s vyššími poplatkami za nedodržanie zmluvných podmienok. Napr.: Klient si zoberie úver na tri roky s úrokom 10 % za rok a v prípade, že sa oneskorí so splátkami, poplatok za oneskorenú platbu by nebol 500 Kč ale 1000 Kč. Táto situácia by bola výhodná pre klientov, ktorí nemajú problémy s platením svojich záväzkov a naopak

doplatili by na ňu tí, ktorí majú nižšiu platobnú morálku. Je to jedna z možných situácií, ktoré by mohli za daných podmienok nastať.

Ďalší existujúci faktor, ktorý by ovplyvnil podnikanie bánk pri zavedení úrokových stropov, je strata mŕtvej váhy - nevyužitie trhového potenciálu.

Obr. č. 5.2 Strata mŕtvej váhy

MC – medzné náklady

MR – medzný príjem

D – dopyt na trhu

Q – výstup (množstvo produkcie)

i – úroková sadzba úverov

Zdroj: Vlastné spracovanie

Na grafe je vidno, že keď banky určujú úroky vo výške i' , nie je úplne využitý potenciál trhu (ružový trojuholník FEB), pretože pri tejto úrokovej sadzbe sa predá množstvo úverov (Q^*), na rozdiel od úrokovej sadzby i'' , ktorá je menšia a pri tejto výške úrokov je aj vyššie množstvo predaných úverov (Q^{**}). V tomto prípade dochádza k tzv. strate mŕtvej váhy, čo spôsobuje, že určitá časť trhového potenciálu nie je využitá, a tak obchody, ktoré by mohli byť realizované, z dôvodu vyšších úrokových sadzob nie sú realizované.

Podľa môjho názoru by aj tu v Českej republike mali fungovať úrokové stropy alebo určité fixné kritériá pre všetky subjekty, ktoré poskytujú peniaze na finančnom trhu. Možno by nebolo naškodu nastaviť napr. niektoré kritériá ako príjmy či zaistenie na určitej úrovni, a zasa na druhej strane, aby tento systém nebol úplne regulovaný, tak by si banky a ostatné inštitúcie nastavili niektoré kritériá podľa vlastného uváženia, napr. poplatky atd. Aj keď sa v mojej diplomovej práci zameriavam na banky a bankový systém, moje odporúčenia v rámci regulácie výšky úrokov nie sú len pre tieto subjekty, ale aj pre ostatné inštitúcie poskytujúce peniaze. Je to z jedného porstého dôvodu, keby sa taká hranica

úrokov zaviedla len pre banky, tie by mali vyššie kritéria na klientov a tí, ktorí by tieto kritériá nespĺňovali, išli by k tzv. „finančným žralokom“⁷⁰

V prípade, že by sa zaviedli napr. úrokové stropy, nastáva otázka: Do akej výšky by mali úrokové stropy siahať? Podľa môjho názoru by sa mali odvíjať od výšky nie len lombardnej sadzby ale aj úrokov na medzibankovom trhu, podobne ako je to napr. na Slovensku, či v iných krajinách, kde sú zavedené.

⁷⁰ Súkromné spoločnosti, ktoré nespádajú pod reguláciu a ponúkajú úvery z podstatne vyššími úrokovými sadzbami, bez možnosti dovolania sa spravodlivosti, v prípade, že spotrebiteľ poruší ich podmienky.

6 Záver

Cieľom mojej diplomovej práce bolo poskytnúť súhrnný pohľad na bankový systém v Českej republike a fungovanie regulácie a dohľadu nad jeho podnikaním a zároveň navrhnúť zmeny v regulácii, popřípade v zákonoch.

V druhej kapitole som sa venovala bankovému systému a konkrétne peniazom, ktoré boli v dávnych dobách vnímané napr. ako drahé kovy, či dobytok alebo tabak. V súčasnosti ich používame ako platobný nástroj v podobe bankoviek či mincí. Banky predstavujú aktérov na finančnom trhu, ktorí majú veľmi významné postavenie. Veľmi zjednodušene ich môžeme charakterizovať ako inštitúcie, ktoré prijímajú vklady a poskytujú úvery. Bankový systém v Českej republike je dvojstupňový a založený na trhovej ekonomike.

Centrálna banka je zodpovedná za emisiu peňazí, stará sa o menovú politiku a je zodpovedná za reguláciu a dohľad nad bankami. Aby mohla úspešne dosiahnuť svoje ciele má právomoci pri poskytovaní bankovej licencie, čiže určuje kedy a za akých podmienok sa môže príslušná inštitúcia stať bankou, a pravidlá činnosti bánk, ako je primeranosť kapitálu, primeranosť likvidity, pravidlá angažovanosti a obozretnosti, určovanie povinných minimálnych rezerv atd. Aj keď existujú v rôznych krajinách rozdielne pravidlá, dochádza k ich zblížovaniu. Hlavným cieľom centrálnej banky ako veriteľa poslednej inštancie je podpora, bezpečnosť a dôveryhodnosť v český bankový sektor. V prípade, že by došlo ku krachu jednej banky, môže sa stať, že by tento krach viedol k úpadku aj ostatných bánk.

V štvrtej kapitole som sa venovala rizikám, ktoré vo veľkej miere ovplyvňujú bankové podnikanie a pravidlám bankového podnikania a to za prítomnosti Bazilejského výboru, podľa ktorého je určovaná kapitálová primeranosť bánk. Rozobrala som vývoj kapitálovej primeranosti od Basel I až po súčasný Basel III.

Aby celá práca nebola len teoretická, venovala som sa aj novinkám v rámci nového zákona o spotrebiteľskom úvere, ktorý je účinný od 1.1.2011 a nedostatkom, ktoré sú v českom bankovom systéme pri určovaní úrokových sadzieb. V kapitole mojich návrhov som použila aj obrázkový aparát, ktorý pozostával z grafov a tabuliek, aby som svoje návrhy mohla odporučiť na základe existujúcich skutočností. Venovala som sa z môjho pohľadu trom najdôležitejším problémom, s ktorými sa potýkajú (nie len) banky vo vzťahu k spotrebiteľom a to: zohľadnenie nie len rizík a nákladov, ale aj ziskov bánk pri určovaní

výšky úrokov na úveroch; presné znenie zákona o výške úrokov (RPSN) pri poskytovaní úverov bankami; úrokové stropy.

Písanie tejto práce mi prinieslo mnoho poznatkov z oblasti bankovníctva a stalo sa základom pre bližšie zoznámenie sa s prostredím, v ktorom pracujem.

Napriek existujúcim problémom a nedostatkom v bankovníctve a jeho regulácii, verím že sa tento sektor bude aj naďalej rozvíjať a jeho slabé stránky sa stanú v budúcnosti silnými.

Zoznam použitej literatúry

a) Knihy a časopisy

- [1] BABOUČEK, I. a kol. *Regulace činnosti bank*. 2. vyd. Praha: Bankovní institut, a.s. 2005. 318 s. ISBN 80-726-5071-8.
- [2] CIPRA, T. *Kapitálová přiměřenost ve financích a solventnost v pojišťovnictví*. 1. vyd. Praha: Ekopress, s.r.o. 2002. 271 s. ISBN 80-86119-54-8.
- [3] GRÚŇ, L. *Finanční právo a jeho instituty*. 3. vyd. Praha: Linde Praha, a.s. 2009. 335 s. ISBN 978-80-7201-745-4.
- [4] HARTLOVÁ, V. a kol. *Bankovnictví pro střední školy a veřejnost*. Praha: Fortuna, 2004. 200 s. ISBN 80-7168-900-9.
- [5] MERVART, J. *České banky v kontextu světového vývoje*. Praha: Lidové noviny, 1998. 162 s. ISBN 80-7106-236-7.
- [6] POLOUČEK, S. *České bankovnictví na přelomu tisícletí*. Ostrava: ETHICS, 1999. 208 s. ISBN 80-238-3982-9.
- [7] POLOUČEK, S. a kol. *Bankovnictví*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. 716 s. ISBN 80-7179-462-7.
- [8] REVENDA, Z. *Centrální bankovnictví*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1999. 741 s. ISBN 80-85943-89-1.
- [9] REVENDA, Z. *Centrální bankovnictví*. 2. rozš. vyd. Praha: Management Press, 2001. 782 s. ISBN 80-726-1051-1.
- [10] REVENDA, Z. *Bankovní regulace a dohled*. Praha: Vydavatelství Nad zlato, 1993. 126 s. ISBN 80-85626-10-1.
- [11] REVENDA, Z. a kol. *Peňažní ekonomie a bankovnictví*. 4. vyd. Praha: Management Press, 2005. 627 s. ISBN 80-7261-132-1.
- [12] SOVOVÁ, O.; FIALA, Z. *Základy finančního a daňového práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 202 s. ISBN 978-807380-223-3.

b) Právne predpisy

- [13] Vyhláška 123/2007 Zb., o pravidlách obozretného podnikania bánk, sporiteľných a úverových družstvách a obchodníkov z cennými papiermi, v znení neskorších predpisov.
- [14] Zákon č. 21/1992 Zb., o bankách, v znení neskorších predpisov.
- [15] Zákon 40/1964 Zb., občiansky zákoník, v znení neskorších predpisov.
- [16] Zákon č. 513/1991 Zb., obchodný zákoník, v znení neskorších predpisov.
- [17] Zákon č. 6/1993 Zb., o Českej národnej banke, v znení neskorších predpisov.
- [18] Zákon 145/2010 Zb., o spotrebiteľskom úvere, v aktuálnom znení.
- [19] Zákon 40/2009 Zb., trestného zákoníka, v znení neskorších predpisov.

c) Elektronické zdroje

- [20] Bank for international settlements [online]. Basel III [cit. 17. marca 2011]. Dostupné na www: <<http://www.bis.org/list/basel3/index.htm>>.
- [21] Bankovníctví [online]. Basel III může pozitivně ovlivnit řízení bank [cit. 28. februára 2011]. Dostupné na www: <http://bankovnictvi.ihned.cz/c4-10066470-50251200-900000_d-basel-iii-muze-pozitivne-ovlivnit-řízení-bank>.
- [22] Businessinfo – oficiální portál pro podnikání a export [online]. Bankovní dohled. [10. februára 2011]. Dostupné na www: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/bankovnictvi-investovani/bankovni-dohled/1000464/39631/>>.
- [23] CUPALOVÁ, M. Regulace úrokových sazeb a RPSN ve vybraných zemích. Oddělení pro všeobecné studie Parlamentního institutu [online]. 2009 [cit. 15. marca 2011]. Dostupné na www: <<http://www.bohuslavsobotka.cz/Downloads/1544.doc?>>.

- [24] Česká národní banka [online]. Nezávislost ČNB [cit. 27. februára 2011]. Dostupné na www: <http://www.cnb.cz/cs/faq/nezavislost_cnb.html>.
- [25] Česká národní banka [online]. O ČNB [cit. 9. februára 2011]. Dostupné na www: <http://www.cnb.cz/cs/o_cnb/>.
- [26] Česká národní banka [online]. Seznamy a evidence [cit. 22. februára 2011]. Dostupné na www: <http://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/seznamy/>.
- [27] Česká národní banka [online]. V bankovní radě ČNB zasedal Lubomír Lízal a Pavel Řežábek [cit. 10. februára 2011]. Dostupné na www: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/tiskove_zpravy_cnb/2011/20110208_jmenovani_novych_clenu_br.html>.
- [28] Česká národní banka [online]. Vybrané sazby [cit. 24. marca 2011]. Dostupné na www: <http://www.cnb.cz/cs/financni_trhy/penezni_trh/pribor/vybrane_form.jsp>.
- [29] Čt24 [online]. ČSSD navrhuje strop plateb za spotřebitelské půjčky [cit. 15. marca 2011]. Dostupné na www: <<http://www.ct24.cz/ekonomika/52013-cssd-navrhuje-strop-plateb-za-spotrebitelske-pujcky/>>.
- [30] Epravo [online]. Nový zákon o spotřebitelském úvěru a problematika lichvy [cit. 24. januára 2011]. Dostupné na www: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/novy-zakon-o-spotrebitelskem-uveru-a-problematika-lichvy-68466.html>>.
- [31] Európska komisia [online]. Bankovníctvo regulovaného kapitálu [citované 21. februára 2011]. Dostupné na www: <http://ec.europa.eu/internal_market/bank/regcapital/index_en.htm>.
- [32] MAŠEK, J. Mladá fronta DNES. Spořitelna začne schvalovat úvěry podle vaší adresy [online]. 2011, roč. 3, č. 61 [cit. 15. marca 2011]. Dostupné na www: <<http://mfdnes.newtonit.cz/tisk.asp?cache=300880>>.
- [33] Nejvyšší soud České republiky [online]. Rozhodnutí NS 21 CDO 1484/2004 [cit. 17.marca 2011]. Dostupné na www: <http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/judikatura_prevedena2.nsf/WebSearch/7DCF9F590CF4D498C12575EF00379505?openDocument>.

- [34] Nejvyšší soud České republiky [online]. Rozhodnutí NS 5 TDO 1282/2004 [cit. 17. marca 2011]. Dostupné na www: <http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/judikatura_prevedena2.nsf/WebSearch/707Ea144BF3BBCEFC12575EF003971E0?openDocument>.
- [35] Nejvyšší soud České republiky [online]. Rozhodnutí NS 5 TDO 248/2003 [cit. 17. marca 2011]. Dostupné na www: <http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/judikatura_prevedena2.nsf/WebSearch/2304952F6905D706C12575EF00397776?openDocument>.
- [36] SCHWARZ, J. Regulace lichvy . Čtrnáctideník. Cevro [online]. 2009, roč. 3, č. 11 [cit. 15. marca 2011]. Dostupné na www: <<http://www.cevro.cz/cs/publikace-cevro/ctrnactidenik/>>.

Zoznam skratiek

BCBS	Basel Committee on Banking Supervision
BIS	Bank for International Settlement
BR	banková rada
CB	Centrálna banka
č.	číslo
ČNB	Česká národní banka
ČR	Česká republika
ČSSD	Česká strana sociální demokracie
ČŠÚ	Český statistický úrad
ES	Európske spoločenstvo
ESCB	Európsky systém centrálnych bánk
EU	Európska únia
KDU-ČSL	Kresťanská a demokratická únia – Československá strana ľudová
LIBOR	London Interbank Offered Rate
NS	Najvyšší súd
obr.	obrázok
PMR	povinné minimálne rezervy
PRIBOR	Prague Interbank Offered Rate
RPSN	ročná percentuálna sadzba nákladov
tab.	tabuľka
www	World wide web
ZK	základný kapitál
ZOS	Združenie obrany spotrebiteľov
ZoSÚ	zákon o spotrebiteľskom úvere

Prehlásenie o využití výsledkov diplomovej práce

Prohlašuji, že

- byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo,
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně ke své vnitřní potřebě diplomovou práci užít (§ 35 odst. 3),
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne

.....

jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta:

.....

Zoznam príloh

- Príloha č. 1 Zoznam bánk a zahraničných pobočiek bánk v Českej republike
- Príloha č. 2 Organizačná štruktúra Bankovej rady Českej národnej banky
- Príloha č. 3 Vývoj lombardnej sadzby ČNB

